

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

ŽUPNA CRKVA ROĐENJA SV. IVANA KRSTITELJA U SIBINJU

Andrea Čudina

Mentor: dr. sc. Danko Šourek, viši asist.

Zagreb, 2013.

1. UVOD

Župna crkva Rođenja sv. Ivana Krstitelja u Sibinju jedan je od primjera sačuvane sakralne graditeljske baštine iz razdoblja baroka na području kontinentalne Hrvatske, točnije Slavonije. Kao predmet istraživanja zanimljiva je, jer se svjedočanstva o postojanju vjerskih zdanja u Sibinju protežu dublje u prošlost od vremena gradnje sadašnje crkve: u srednjem je vijeku, točnije na razmeđu XI. i XII. stoljeća na području Sibinja postojao templarski samostan.¹

Cilj ovoga istraživanja je smjestiti crkvu u kontekst vremena i okolnosti njezine gradnje, te time olakšati njezino razumijevanje. Kratki osvrt na povijesne prilike i događaje koji su bili presudni za političku i crkvenu povijest, te za onu mjesnu, sibijsku, biti će uvod u pomnije istraživanje arhitektonskih značajki crkve i njezine opreme.

1.1 Politički okvir: od Osmanskog Carstva do Habsburške Monarhije

1.1.1 Povijesne prilike

Sibinj je smješten na dodiru južnih padina Dilja s Posavinom, te duž potoka: Dubskog (Neretva), Kikovačkog i Kapraljevca s jezerom Petnja. Sibinj je udaljen 9 km od Slavanskog Broda i širi se pretežito nizinskim dijelom između županijske magistralne ceste (Županija Brodsko – Posavska) i željezničke pruge (Zagreb – Vinkovci). Nadmorska visina temelja crkve iznosi 122 m, u topografskim kartama ucrtana kao trigonometar 122.²

Sibinj od XV. do kraja XVII. stoljeća pripada području Osmanskog Carstva. Prije osnutka Budinskog, a potom i Bosanskoga ejaleta (beglerbegluka) sav je ovaj prostor pripadao Rumelijskom ejaletu, a zapravo je bio pod kontrolom smederevskih i bosanskih sandžakbegova. Najveći je dio zapadne Slavonije neprekidno pripadao Bosanskom sandžaku (potom ejaletu), Srijem Budinskom, dok je prostor između njih s upravnim središtem u Požegi bio podložan čestim promjenama vrhovne vlasti. Nakon pada Budima, vjerojatno je za

---

¹ Usp. Krešimir Škuljević, *Sibinjci i njihova kultura življenja na primjeru prošlosti crkve – Povodom 280. obljetnice od početka gradnje dijela današnje crkve Rođenja sv. Ivana Krstitelja (1732.-2012.)*, Sibinj, Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja, 2012., str. 10.

² Usp. Mile Miladinović, *Sibinj i osnovna škola u Sibinju*, Sibinj, Osnovna škola Ivan Mažuranić, 2004. str. 9.

Slavoniju bio odgovoran bosanski paša, a za Srijem rumelijski. Područje Sibirja je pripadalo Požeškom sandžaku (vilajetu) koji je organiziran oko 1540. godine.³

Krajnji doseg svog širenja prema zapadu Osmanlije postižu 1552. godine osvajanjem Čazme i Virovitice, a sva osvojena područja s vremenom su uklopljena u Osmanski administrativni i feudalni sustav.⁴

S druge strane, tijekom prve polovice XVI. stoljeća započela je vojna reorganizacija dijelova Hrvatske pod Habsburgovcima. Nakon poraza tzv. Katzianerove vojne između Osijeka i Gorjana 1537. godine, habsburški dvor i slavonsko plemstvo pokušavaju uspostaviti obrambeni sustav, koji će rezultate dati tek krajem stoljeća.⁵

Za vrijeme Dugog rata s Osmanlijama, od 1593. do 1606. godine, dolazi do masovnog naseljavanja vojničkog stanovništva s Osmanskih područja na područje Hrvatske. Pridošlice se naseljavaju na posjede Crkve i svjetovnih feudalaca, ali odbijaju priznati jurisdikciju bana i Sabora. To novo stanovništvo stvara podlogu za izdvajanje zasebnoga krajiškog teritorija, koje se doista i izdvaja iz tadašnje Hrvatske. Od tada Vojna krajina ne predstavlja samo vojnu instituciju nego i određen teritorij na kojemu sada živi stanovništvo sa specifičnim društvenim razvojem, drugačijim od onoga u ostatku Hrvatske.⁶ Od Ivanića do Drave se protezala Slavonska krajina, sa sjedištem generala u Varaždinu (od 1595. godine), koja kasnije dobiva naziv Varaždinski generalat, dok je područje od okolice Karlovca do Ivanića pripadalo Karlovačkom generalatu.⁷

Zagrebački biskup se 1599. godine suprotstavlja uzurpaciji svojih dobara u Slavoniji. To je odražavalo i želje feudalne gospode koji su shvatili da su Vlasi trajno naseljeni i da neće otići s ovoga područja. Hrvatski feudalcu zahtijevaju da ih Vlasi načelno priznaju za zemaljsku gospodu, a biskup od nadvojvode Ferdinanda traži da oslobodi Vlahe državnih tereta, te da se

---

³ Usp. Nenad Moačanin, *Slavonija i Srijem u razdoblju Osmanske vladavine*, Slavonski Brod, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb, 2001., str. 5-11.

⁴ Usp. Stjepan Čosić, *Povijest Slavonije na starim kartama*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovičevi dvori, 2009., str. 153 – 154.

⁵ Usp. Stjepan Čosić, *nav. dj.*, 2009., str. 154.

⁶ Usp. Fedor Moačanin, *Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787.*, u: AA. VV., *Vojna krajina, povijesni pregled – historiografija – rasprave*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber – Centar za povijesne znanosti sveučilišta u Zagrebu, 1984., str. 23.

⁷ Usp. Fedor Moačanin, *nav. dj.*, 1984., str 31 – 33.

on sam dogovori s njima o privilegijama i davanjima, s obzirom da je samo on bio oštećen njihovim naseljavanjem.⁸

Slavonska krajina je osnovana 1702. godine u sklopu nove organizacije osvojenih područja Slavonije i Srijema osvojenih u Bečkom ratu (1683. – 1699.). Stanovništvo je podijeljeno na aktivnu miliciju, čardaklije (oni su vršili samo stražarsku službu u čardacima na granici) i islužene graničare, te na običan puk (tzv. prekobrojni). Prve tri grupe potpadale su pod vojnu jurisdikciju, a puk pod civilnu upravu. Seljaci su često morali ići na rabotu radi popravaka utvrda i u početku su za to dobivali malu nadnicu koja je kasnije ukinuta. Kako su se oni preostalo vrijeme bavili poljoprivredom, rado su pristali da plaćaju prirez za izgradnju utvrda, te se time oslobodili rabote. No s vremenom, taj se prirez povećavao, a vraćena je i obaveza vojne službe, tako da su krajišnici živjeli u većoj bijedi od ostalih seljaka, što potvrđuje i izvještaj generala Ludwiga Andreasa Khevenhüllera iz 1733. godine. On je bio glavni vojni zapovjednik u Slavoniji, a kada je podnio izvještaj dvoru zapanjio je dvorske dužnosnike do te mjere da mu nitko nije povjerovao.⁹ Tome nije pomoglo ni to što je Varaždinski generalat u XVIII. stoljeću pao pod upravu gradačkog Dvorskog ratnog vijeća, odnosno unutrašnjoaustrijskih staleža, koji su nakon Karlovačkog mira 1699. godine i prestankom opasnosti od osmanskih upada, u potpunosti izgubili interes za Vojnu krajinu kao obrambeni sustav. Krajina ih je zanimala samo kao izvor prihoda, ali dokle god je uređenje bilo ovakvo, nisu se mogli nadati povećanju broja stanovništva niti korištenju istog na brojnim drugim europskim ratištima.

Gradačko vijeće je ukinuto 1743. godine, a središnja Bečka vlast 1748. godine preuzima kontrolu i financiranje Vojne krajine. Vojna krajina sada dobiva nove zadatke; postaje sanitetski kordon kroz koji putnik iz Osmanskog carstva može proći samo na određenim prijelazima, nakon što provede vrijeme u karanteni. Na taj se način sprječavalo prenošenje kuge koja je gotovo neprestano harala na Istoku.

Drugi zadatak toga područja bio je da služi kao carinski kordon; sprječavao se uvoz stranoga, manje vrijednog novca i izvoz srebrenjaka i zlatnika.

---

⁸ Usp. Fedor Močanin, *nav. dj.*, 1984., str. 35.

⁹ Usp. Milan Vrbanić, *Novovjekovno plemstvo i vlastelinstva*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009., str 287 – 289.

Treći i glavni zadatak je bio da se od krajišnika stvori jeftina i pouzdana vojska koja će se upotrebljavati na svim europskim ratištima. Odlučeno je da se krajišnici formiraju u regimente, te da se podvrgnu redovitom vojnom vježbanju i tako pretvore u redovnu vojsku. Formiranje regimenti je 1747. godine započeo general Engelshofen.¹⁰

Na prostoru triju savskih graničnih prijelaza 1747. godine, osnovane su tri pješačke regimente odnosno pukovnije: Gradiška, Brodska i Petrovaradinska, te dvije husarske pukovnije, Slavonska i Srijemska. Pukovnije i satnije su bile strogo odvojene jedna od druge, a za napuštanje pukovnije je trebala posebna putovnica koju bi izdalo pukovnijsko zapovjedništvo. Zanimljivo je spomenuti da je taj sustav uzrokovao mnogo problema lokalnom stanovništvu i trgovcima. Tako je brodski trgovac i jedan od učenijih ljudi toga vremena, Ignjat Alojzije Brlić, da bi posjetio svoj vinograd u Sibinju, morao najprije zatražiti putovnicu, za izdavanje koje mu je trebalo najmanje tri dana. Žaleći se u pismu Matiji Antunu Relkoviću, napisao je „sve je to s velikom dangubom skopčano”¹¹

1.1.2 Rekatolizacija Slavonije nakon 1699. godine

Tokom borbi s Osmanlijama, u ratovima za oslobođenje ovoga dijela Hrvatske, dolazi do velikih razaranja i raseljavanja stanovništva. Gradovi i sela su razrušeni i napušteni. Stanovništvo je pobjeglo u močvarna i šumovita područja. Prostorna slika regije je bila bitno izmijenjena.

Mirom u Srijemskim Karlovcima (1699.) muslimansko stanovništvo napušta ove krajeve i odlazi u Bosnu. Istovremeno se javlja potreba za naseljavanjem izbjeglog kršćanskog svijeta iz krajeva koji su ostali pod turskom vlašću, te potreba za novim stanovništvom koje bi obrađivalo zemlju i čuvalo prometne puteve od razbojnika.¹²

Iz Srbije se 1690. godine u Prekosavlje i Podunavlje doselilo više od 80.000 pravoslavnih Srba. Nedugo zatim, 1697. godine, iz doline rijeke Bosne, slijedeći vojsku Eugena Savojskoga, u Slavoniju se doseljava oko 40.000 katolika. Krajem Bečkog rata (oko 1699.),

---

¹⁰ Usp. Fedor Močanin, *nav. dj.*, 1984., str. 45 – 50.

¹¹ Damir Matanović, *Slavonska vojna krajina i njezini gradovi*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 296.

¹² Usp. Pavle Pavličić, *Zemljopis kao sudbina*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 20 – 27.

doselilo se u Slavoniju još 40.000 katolika, čime je etnička karta ove regije drastično promijenjena. Brojke govore da je tada iz Bosne otišlo oko četiri petine katolika.¹³

Iz zapisa kanonskih vizitacija za ovo područje saznajemo da je Zagrebačka biskupija, osnovana 1093. godine, obuhvaćala područje između rijeke Drave do Gvozda, te područje Donje Slavonije. Oko granica tri biskupije: Zagrebačke, Pečuške i Bosanske ili Đakovačke je često dolazilo do trzavica i borbe. Spor se osobito zaoštrio za vrijeme zagrebačkog biskupa Stjepana Selišćevića (1694. – 1703.) s fra Nikolom Ogramićem, bosanskim biskupom (1699. – 1701.) Na koncu je Sveta Stolica odredila granice biskupija, tako da je zagrebačka biskupija dopirala uz rijeku Savu sve do Štitara, a uz rijeku Dravu do Našica, izuzev dva dekanata: Donji Miholjac i Valpovo.¹⁴ U to vrijeme, na brodskom području je postojalo deset župa: Brod, Sibirj, Dubovik, Podvinje, Garčin, Vrhovine, Svilaj, Kopanica, Šamac i Dubočac.¹⁵

Te iste župe su 7. kolovoza 1780. godine bulom pape Pia VI. *Iterata personarum* izdvojene iz Zagrebačke biskupije i pripojene Bosanskoj ili Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji.¹⁶

Franjevački je red na ovome području djelovao od 1526. godine. To su bili franjevci iz provincije Bosne Srebrene, kojima su Osmanlije dozvolili djelovanje na ovome području i za vrijeme okupacije. To ne znači da su imali lagan zadatak; često su se kretali u civilnoj odjeći i prikrivali svoj identitet, naoružani i na konju. Ukratko, iako su dijelili sudbinu običnog puka, uspjeli su održati integritet franjevačkog života, a time i katolicizam, na ovom području.¹⁷

U prvoj polovici XVIII. stoljeća franjevci osnivaju niz novih župa, opremaju crkve i kapele, te provode duhovnu obnovu u svim sferama života. Valja napomenuti podatak da je tri župe u Posavini: Dubočac, Sibirj i Svilaj vodio bosanski samostan iz *Sutiske*, tj. Kraljeve Sutjeske.¹⁸

Nezaobilazan je i isusovački red na ovom području, značajan posebno za požeško područje. Isusovci su unaprijedili vinogradarstvo, voćarstvo, šumarstvo i poljodjelstvo, uveli nove tehnologije i obnovili niz imanja, primjerice Kutjevo. Na ovom području su prvi uveli uzgoj

---

¹³ Usp. Franjo Emanuel Hoško, *Vjerska, prosvjetna i kulturna misija franjevaca*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009.

¹⁴ Usp. *Kanonske Vizitacije knjiga IX. Brodsko područje 1730.-1833.*, uredio i preveo dr. sc. Stjepan Sršan, Osijek, Državni arhiv u Osijeku – Đakovačko-osječka nadbiskupija i metropolija, 2010., str. IX-VXIII.

¹⁵ Usp. Emerik Gašić, *Kratki povijesni pregled biskupija Bosansko-Đakovačke i Srijemske*, Osijek, Državni arhiv u Osijeku, 2000., str. 73.

¹⁶ Usp. Emerik Gašić, *nav. dj.*, 2000., str. 73.

¹⁷ Usp. Franjo Emanuel Hoško, *nav. dj.*, 2009., str. 315 – 316.

¹⁸ Usp. *Isto*, 2009., str. 320 – 321.

dudovog svilca, 1761. godine i već iduće godine ostvarili profit. Osnivali su škole i gimnazije, obrazovali običan puk po selima Požeštine i uveli jednu višu kulturnu razinu na ovo područje.

Nažalost, 1773. godine, ukinut je isusovački red i požeški isusovci su morali napustiti i Požegu i Kutjevačko vlastelinstvo.¹⁹

1. POVIJEST I OSNUTAK ŽUPE SIBINJ

2.1 Crtice iz Sibirjske prošlosti

U uvodu je istaknut geografski smještaj Sibirja kao i činjenica da su pisani podatci o ovome mjestu do kraja Osmanske okupacije prilično šturi. Međutim, prema povijesnim pokazateljima nazire se da je Sibirjsko područje tj. zemljište pripadalo Brišćanskom posjedu koji se spominje 1289., 1428. i 1464. godine. Unutar Brišćanskog posjeda 1428. i 1464. godine, spominje se selo Kloštar nedaleko Slobodnice, što govori o postojanju samostana, vjerojatno, na području današnjeg Sibirja.²⁰

Naziv Sibirj potječe od istoimenog potoka koji izvire u obližnjim brdima, a utječe u današnji lateralni kanal. Nekada je taj potok uvirao u Mrsunju, koja uvire u Savu. Najvjerojatnije je da hidronim Sibirj potječe iz prajezične baštine ovoga kraja, slično kao i hidronim Mrsunja²¹

Srednjovjekovne isprave brodske okolice ne spominju Sibirj. Nakon odlaska Osmanlija počinju ovamo stizati hrvatske izbjeglice iz Bosne.²²

Spomenuti popis naselja iz 1698. godine daje nam dragocjene podatke o nastanku i naseljavanju Sibirja. U popisu se navodi da selo ima šezdeset i devet naseljenih kuća, što znači da je u to vrijeme Sibirj bio veće naselje i od Broda.²³ Kuće u Brodu su prije odlaska

---

¹⁹ Usp. Mijo Korade, *Vjerska, prosvjetna i kulturna misija isusovaca*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 335 – 340.

²⁰ Usp. Andrija Zirdum, *Počeci naselja i stanovništvo Brodskog i Gradiškog kraja 1698.-1991.*, Slavonski Brod, Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2001., str. 261.

²¹ Usp. Mirko Marković, *Slavonija, povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, Zagreb, Golden marketing, 2002., str. 353 – 354.

²² Usp. Mirko Marković, *nav. dj.*, 2002., str. 353.

²³ Usp. *Isto*, str. 353.

uništili ili spalili muslimani koji su u njima živjeli prije prebjega u Bosnu, što objašnjava činjenicu da je u to vrijeme Sibinj imao i više kuća i stanovnika.²⁴

Andrija Zirdum (2001.) za ime Sibinja navodi, na temelju latinskoga teksta kojega je prepisao i preveo Ive Mažuran,²⁵ da u komorskom popisu naselja iz 1698. godine u izvorniku stoji: utvrda Szebin (1698.), Szibin (1730.) i Sibijn (1760.).²⁶

Popis nam također donosi imena svih kućevlasnika uz napomenu da su u svim kućama stanovnici rimokatolici, osim u tri kuće, u kojima žive pravoslavni Vlasi. Isto tako, navodi se da je stanovništvo Sibinja pretežito doselilo iz Bosne, jer u njihovu bosanskom kraju nije bilo dovoljno obradive zemlje, a o njihovoj sudbini se brinuo gospodar pukovnik J. F. Kyba.²⁷

Osim popisa imena kućevlasnika saznajemo i točan broj djece u obiteljima, pa je tako navedeno da je pedeset i pet sinova i četrdeset i devet kćeri, a navodi se i točan popis konja, krava, junadi, ovaca, koza, svinja, stogova sijena i ostalih dobara. Neki od stanovnika navode da im ne nedostaje obradive zemlje, jer nemaju dovoljno radne stoke da bi obrađivali veće površine. Za svoja zemljišta nisu plaćali nikakav porez ili namet, a nisu plaćali ni tzv. Vojnicu, jer su uživali vojničke povlastice. Povremeno su izdržavali njemačke vojnike, ali osim toga, nisu imali nikakvih novčanih nameta.²⁸

Daljnji izvještaj popisa navodi da su Sibinjci radili na izgradnji brodske tvrđave i da su do tada (1698.) do nje prevezli i ukopali 700 palisada za što tijekom radova nisu dobivali ni carski kruh. Isto tako, preko godine, svaka je kuća davala obične radnike.²⁹

Zanimljiva je činjenica da su Sibinjci međusobno bili posvađani, jer nisu znali točne granice svojih posjeda. Takve nesuglasice je rješavala vojska koja je ponovno premjerila posjede, te tako otklonila nesuglasice.

U demografskom pogledu, Sibinj se s godinama razvijao i povećavao, tako da broj stanovnika krajem XIX. stoljeća doseže devet stotina.³⁰

---

²⁴ Usp. *Isto*, str. 335 – 336.

²⁵ Ive Mažuran, hrvatski povjesničar, rodом iz okolice Osijeka.

²⁶ Usp. Andrija Zirdum, *nav. dj.*, 2001., str. 261.

²⁷ Usp. *Isto*, str. 354.

²⁸ Usp. Andrija Zirdum, *nav. dj.*, 2001., str. 262 – 263.

²⁹ Usp. *Isto*, str. 263.

³⁰ Usp. Mirko Marković, *nav. dj.*, 2002., str. 354.

2.2 Razvoj župe Sibinj od 1730. do 1833. godine

Kada je Sibinj dobio sadašnji naziv mjesta nije poznato, no kao župa se pod tim imenom spominje za kanonske vizitacije 1695. godine, dok su matice župe sačuvane od 1730. godine.³¹

Prvi sačuvani protokoli vizitacija provedenih na brodskom području datiraju iz 1730. i 1746. godine, za vrijeme zagrebačkog biskupa Jurja Branjuga (1723. – 1748.). Zagrebački kanonik, Franjo Thausy je od 1729. godine obavljao u ime biskupa kanonske vizitacije ovoga područja. Isti je kanonik je 1749. godine postao bosanski ili đakovački biskup, a već je 1751. godine imenovan zagrebačkim biskupom. Na zagrebačkoj biskupskoj stolici ostaje do svoje smrti, 1769. godine. Za njegovog zagrebačkog biskupovanja obavljene su vizitacije 1757/8., 1761., 1765. i 1769. godine. Za vrijeme Thausyjeva biskupovanja vizitacije je obavljao čazmanski prepošt³² Ivan Paxy.³³

Zadnji zagrebački biskup s jurisdikcijom nad župama broskog područja bio je Josip Galjuf (1772. – 1786.). Za njegovog vremena obavljene su vizitacije 1775. godine, zadnje prije pripojenja ovih župa broskog područja Bosanskoj ili Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji (1780. godine).³⁴

U nedavno objavljenim kanonskim vizitacijama župa broskoga područja (2010.) navode se i još četiri vizitacije bosanskih, odnosno đakovačkih i srijemskih biskupa, zaključno s 1833. godinom. Prvi među njima bio je biskup Matija Franjo Krtica (1773. – 1805.) koji je obavio više vizitacija župe Sibinj, a objavljena je ona iz 1782. godine. Nakon njega Sibinj vizitira biskup Antun Mandić (1805. – 1815.) 1811. godine. Zatim dolazi biskup Mirko Karlo Raffay (1816. – 1830.), a 1833. godine župu je vizitirao biskup Pavao Sučić de Pacser (1830. – 1834.). Bitno je spomenuti da je vizitacija bilo i više, ali podaci o tome nisu sačuvani ili su djelomično sačuvani. Ono što je sačuvano, a nije prevedeno u knjizi, nije ni pretjerano relevantno, jer se za tih posjeta nisu zapazile neke nove drastične promjene, pa su autori smatrali da ih ne treba spomenuti.³⁵

---

³¹ Usp. Stanislav Haramija, *Sibinj, 300. godina poslije*, Sibinj, 1995., letak.

³² Prepošt ili prepozit (lat. predstojnik), u katoličkoj crkvi predstavlja osobu na čelu katedralnog ili kolegijalnog kaptola; Hrvatski leksikon, preuzeto sa: <http://www.hrleksikon.info>. Usp. također: Andrija Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, Zagreb, Glas Koncila, 1995., str. 41 (*Ustrojstvo zagrebačkog Kaptola*).

³³ Usp. *Kanonske Vizitacije*, nav. dj., 2010., str. IX. – XI.

³⁴ Usp. *Isto*, str. X.

³⁵ Usp. *Isto*, str. X.

Nakon sjedinjenja Srijemske biskupije s Bosanskom ili Đakovačkom, te pripojenja slavonskih župa koje su do tada pripadale Zagrebačkoj biskupiji, formirani su 1781. godine arhiđakonati i to: Katedralni i Srijemski. U Katedralni arhiđakonat spadali su dekanati: Đakovački, Osječki, Vinkovački te Brodski. Brodski dekanat je obuhvaćao ranije župe broskog područja koje su do pripojenja 1780. godine spadale pod Zagrebačku biskupiju, dakle: Brod, Šamac, Kopanica, Svilaj, Garčin, Vrhovine, Podvinje, Dubovik, Svilaj i Odvorce. Poslije, točnije 1808. godine uspostavljen je zaseban Brodski arhiđakonat, te je prvi arhiđakon bio Ivan Lipljanić (1808. – 1821.).³⁶

U prvim vizitacijama bilo je manje župa, ali mnogo više filijala, sela i zaselaka, koji su se u vrijeme kraljice Marije Terezije (1740. – 1780.) spojili u veća sela uz prometne putove. Osnivane su i nove župe radi povećanja broja stanovnika i bolje duhovne brige prema vjernicima, pa je tako početnih deset župa iz 1730. godine preraslo u šesnaest župa 1833. godine i to: Slobodnica, Kaniža, Šumeće, Sibinj, Odvorci, Podcrkavlje, Podvinje, Brod, Trnjani (Vrhovine), Klakar, Oprisavci, Garčin, Svilaj, Sikirevci, Kopanica i Gundinci.³⁷

Izvještaji vizitacija župe Sibinj kroz godine donose sljedeće:

Godine 1730. navodi se kako je župna crkva sv. Ivana Krstitelja drvena, ali se trenutno gradi i druga, nova crkva s tornjem i jednim zvonom. Oko nje je dosta veliko, ograđeno groblje. U crkvi postoje tri oltara: sv. Ivana Krstitelja, sv. Antuna Padovanskog i oltar Začeca Bl. Djevice Marije. Svetohraništa nema, sveta ulja se čuvaju u pozlaćenoj srebrenoj posudici, tu su i dva srebrna kaleža, tri nove misnice i tri albe sa svojim pripadnostima.³⁸ Postoji i župni dom na kat s dvije sobe, a u prizemlju su spremište, kuhinja i štala. Dvorište je dobro ograđeno i pored njega se nalazi vrt. Selo Sibinj bilježi sto katoličkih kuća. Župnu dužnost vrši otac Andrija od Dubočca iz samostana i obitelji Sutjeska, star 42 godine, na dužnosti 5 godina.³⁹

Godine 1746. vizitator zagrebačkog biskupa Juraja Branjuga je zapisao sljedeće: »Dana 3. srpnja godine Gospodnje 1746. vizitirao sam crkvu sv. Ivana Krstitelja u Sibinju, koja je od prošle godine, na najveću duševnu utjehu poboljšana te lako nosi prvo mjesto do svih do sada

---

³⁶ Usp. *Isto*, str. X.

³⁷ Usp. *Isto*, str. X. – XI.

³⁸ Alba (lat. bijela) – donja lanena tunika bijele boje koja dopire do peta. Ona predstavlja haljinu koju je Herod dao obući Kristu da mu se naruga, a simbolizira čistoću i nevinost. Usp. *Alba* u: Anđelko Badurina ur., *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985., str. 107.

³⁹ Usp. *Kanonske Vizitacije, nav.dj.*, 2010., str. 12 – 13.

vizitiranih župa, pa čak ju treba, po mojem sudu, postaviti za primjer, a to će moći prosuditi i vaša preuzvišenost ako se milostivim okom udostoji pregledati vizitu ove crkve.«⁴⁰

Vizitator dalje piše o čistoći, dostojanstvu i sjaju crkve, o tome kako je svečano primljen i kako se u drugim župama može zapaziti tek trećina od viđenog ovdje. Narod je pobožan i vrijedan. Crkva je i dalje drvena, ali dovoljna velika da primi sav narod. U novije vrijeme je okrečena i »izaziva neku unutarnju pobožnost«. Ima drveni strop s drvenim korom lijepo obojanim, jedanaest staklenih prozora. Postoje troja čvrsta vrata s bravama koje se mogu dobro zaključati. Unutra je dvanaest drvenih klecala (klupa), povišena propovjedaonica u koju vode drvene stube dobro oslikane. S lijeve strane se nalazi zidana kapela Čudotvorne Djevice podignuta od dobivene milostinje. Crkva je dobila i prekrasno svetohranište, a svo posuđe je srebrno i dobro pozlaćeno. U crkvi se nalaze četiri oltara. Glavni, posvećen sv. Ivanu Krstitelju ima krasno naslikanu sliku svetca s drvenim, pozlaćenim i obojanim okvirom. Oltar s desne strane je posvećen sv. Franji Asiškom (Serafskom), također sa slikom sveca. U kapeli je prekrasan kip Čudotvorne Djevice, zatvoren u staklu. Zadnji oltar je oltar sv. Antuna Padovanskog sličan prethodnima. Crkveni namještaj i posuđe je pribavljen od crkvene milostinje i mnogobrojan je, a sve je to postignuto u župi koja se sastoji od samo dva mala sela (Sibinj i Gromačnik). Pored crkve je drveni zvonik s dva zvona i dobro ograđeno prostrano groblje. Sakristija je u produžetku kapele Blažene Djevice Marije, drvena i dobro pokrivena. Dosta je prostrana, izvrsno opremljena ormarima „potrebnim za čuvanje pokućstva” načinjenih od drvodjelje, sa svojim posebnim ladicama i urešena raznim bojama, u kojima se čuvaju knjige kršenih, vjenčanih i ostalo. Vizitator spominje i ispovjedaonicu, na koju nije nigdje naišao, osim u Virovitici i Sibinju. Ona se nalazi u hodniku, a vizitator je zapovjedio da se stavi što prije pored crkvenih vrata, pod produženi krov, te da se što prije u crkvu postavi krstionica koje sada nema. Župnik je Franjo od Lašve koji ovom župom upravlja od 1735. do 1752. godine.⁴¹

Godine 1758. crkva je i dalje ista, drvena, izvrsno čista i uredna. Župnik, Luka Mikčević, nije kanonski uveden, već je upravitelj od 13. srpnja 1756. godine, kada je naslijedio oca franjevca Ivana Sobotu. Sve je redove primio od tadašnjeg zagrebačkog biskupa. Na ispitu se dobro držao, te ima knjige rođenih, umrlih i vjenčanih. Ukućani su mu čestiti, sastavljeni većinom od rodbine. Sav je narod katolički, osim osam kuća. Stanovnici susjednog sela, Gornjih

---

⁴⁰ *Isto*, str. 59.

⁴¹ *Usp. Isto*, str. 59 – 67.

Andrijevac, koji pripadaju župi Zagrađe zatražili su da se pripoje župi Sibinj, jer im je to susjedno selo, dok je Zagrađe poprilično udaljeno (danas oko 20 km). To je bilo bitno i radi praktičnosti, posebice pri dijeljenju bolesničkog pomazanja, ali i krštenja i ostalih sakramenata. Nakon što su saslušani, pripojeni su župi Sibinj. U to vrijeme još uvijek ne postoji učitelj niti fond za njega.⁴²

Niti protokol podatci u protokolu vizitacije 1761. godine ne bilježe bitnije promjene, osim da sada postoji i krstionica, koja se nalazi ispod kora. Rad je drvodjelje poput svetohraništa, postavljena na drveni stup i dobro zaključana. U njoj je odložen bakreni kotlić s posvećenom vodom koja se svake godine na Veliku Subotu obnavlja. Novost je i to da se umrli ne pokapaju više na groblje pored crkve, nego je ono premješteno na lokaciju udaljenu četvrt sata, kod bogomolje sv. Matije (današnje Završje, sastavni dio sela Sibinj).⁴³

Protokol vizitacije iz 1765. godine bilježi da je crkva dotrajala, krov je loš, temelj je oslabio i značajno već iskočio, a samu lađu crkve, s raznim napuknućima i rupama, više nije moguće popraviti, već ju treba iznova izgraditi, za što su već izdane naredbe.⁴⁴

Ovo je ujedno i zadnja vizitacija prije izgradnje današnje crkve, a kako je tekao daljnji razvoj pobliže će razjasniti analiza same crkve od godine izgradnje do danas.

2.2.1 Župnici

Krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća, nakon oslobođenja Slavonije, župnici su uglavnom bili franjevci iz franjevačke provincije Bosne Srebrene, a nakon njezine diobe 1735. godine, iz provincije sv. Ivana Kapistrana u Slavoniji. Župnici su trebali godišnje slati u svoje samostane po 100 ili 200 forinti, što je bilo mnogo novaca, otprilike iznos godišnje plaće, pa je tako ostajalo malo sredstava za uređenje i unapređenje župe. Vizitatori su se često žalili na to. Po starom običaju, župnici su imali pravo na trećinu crkvene milostinje, sve do 1769. godine. Vizitatori bi za vrijeme vizitacije ispitivali župnika, primalju, crkvenjaka, učitelja ili neku drugu osobu s funkcijom i često su se čudili slabom znanju župnika, tako da su nekima preporučili da se vrate u samostan.

---

⁴² Usp. *Isto*, str. 151. – 161.

⁴³ Usp. *Isto*, str. 329. – 341.

⁴⁴ Usp. *Isto*, str. 407.

U vremenu između 1754. i 1757. godine, franjevci su počeli mijenjati svjetovni (biskupijski) svećenici. Često se znalo dogoditi da neke stvari ili nekretnine nedostaju, a ranije su postojale, što znači da su ih franjevci otuđili ili prisvojili.

Župnici su također vodili brigu da odobre primalje, pouče zvonara tajnama vjere i krštenju u slučaju nužde, osposobe i nadziru učiteljevo držanje vjeronauka, te njegovo ponašanje u školi i izvan nje.⁴⁵

2.2.2 Crkveni i prosvjetni objekti

Prve vizitacije su vrlo bitne, jer donose podatke o crkvama i kapelama te njihovu namještaju od kojih neki predmeti potječu iz Osmanskih ili čak predosmanskih vremena. S obzirom na gospodarsku i političku situaciju ovoga kraja, prvi crkveni namještaj je bio priprost, a crkve uglavnom građene od hrastovih balvana ili šiblja omazane blatom i često bez stropa. Zvonici su bili drveni, a nije bilo ni ispovjedaonica niti propovjedaonica. Iznimka su, zanimljivo, jedino Virovitica i Sibirj, gdje se u vizitaciji iz 1746. godine spominje postojanje ispovjedaonice. Nije bilo niti krstionica, a često niti svetohraništa. Od crkvenog posuđa često je postojao samo jedan kalež. Oprema crkve uključivala je, usto i pokoju sliku, a crkveno ruho često tek jedno misno odijelo.

Trajnost građevina u tim vremenima je bila znatno manja, zato ni ne čudi potreba da vjernici održavaju ili često grade nove crkve i kapele. Vlažno i hladno područje Slavonije nije pomoglo očuvanju tih građevina.⁴⁶ Krovovi prekriveni daskama, odnosno hrastovom šindrom zadržali su se i u XVIII. stoljeću. Valja spomenuti da je za vrijeme franjevac, berivo ili lukno ovisilo o dobroj volji župljana. Svatko je davao s obzirom na svoje mogućnosti, ne samo u novcu nego i besplatnom radu, peradi i sl. Kasnije su povjerenstva utvrđivala iznose primanja i davanja za svaku župu.⁴⁷

Prve samostalne školske zgrade počinju se graditi tek krajem XVIII. stoljeća. Vizitatori su puno prije toga pozivali stanovništvo da šalju djecu na pouku i da se u župama postave učitelji. Djece, točnije dječaka, nije bilo puno, a u početku se nastava odvijala u župnom

---

⁴⁵ Usp. *Isto*, str. XIV.

⁴⁶ Usp. *Isto*, str. XV.

⁴⁷ Usp. *Isto*, str. XVI.

dvoru ili nekom iznajmljenom prostoru. Crkve i škole nisu se održavale od prihoda za to predviđenih zemljišta kao u civilnom području, jer to nisu dopuštale vojne vlasti.

Nažalost, puno toga od spomenutog danas nije sačuvano, što ove vizitacije i prijepise čini utoliko vrijednijima.⁴⁸

2. POČETAK I TIJEK IZGRADNJE CRKVE SV. IVANA KRSTITELJA U SIBINJU

3.1 Zapisnik vizitacije iz 1769. godine

Uvidom u kanonske zapise iz 1769. godine⁴⁹ znamo da je vizitaciju u ime biskupa Franje Thausyja dana 7. lipnja obavio čazmanski prepošt Ivan Paxy.⁵⁰ Prepošt Paxy navodi kako je zatekao gradnju iz čvrstog materijala, dugačku 12,5 hvati, a široku 6.⁵¹ Zidani kor je već bio izgrađen, a na njega se treba nadograditi toranj. Lađa crkve je pokrivena umjetnim svodom ili štukaturom, a svetište pravim svodom. Krov od šindre je također već bio postavljen. Ranije zidana kapelica Blažene Djevice Marije (istočni dio) je sada povezana s novom crkvom, detalji čega će biti vidljivi na tlocrtu. Kapelica je bila opremljena drvenim, bojanim oltarom, radom nepoznatog stolara, koji je sadržavao sav potreban pribor za služenje mise. Sakristija se gradila s druge strane oltara (zapadni dio), nasuprot kapelici Blažene Djevice Marije. Zvonik iz čvrstog materijala je sadržavao tri zvona, koja su privremeno visila na drvenoj gredi pored crkve, od kojih je veliko težilo 150 funti, srednje 100, a najmanje 50 funti.⁵² Sva zvona su kupljena izdacima župljana. Groblje je 1783. godine preseljeno 'ispod'⁵³ sela Sibinj i dobro je ograđeno. Na njemu se nalazi drvena kapelica sv. Matije, koju je svojim novcem podigla sibirjka Barbara Zdjelarević. Zidana kapela, iako ruševna i napuštena postoji i danas.⁵⁴

---

⁴⁸ Usp. *Isto*, str. XIV. – XV.

⁴⁹ Usp. *Isto*, str. 529 – 541.

⁵⁰ Usp. *Isto*, str. X.

⁵¹ Mjerna jedinica 1hvat = 1,8965m, preuzeto sa:

http://www.pfos.hr/~dsego/ispitna_literatura/Prilozi/Mjere%20i%20mjerne%20jedinice.pdf, str. 6.

Od početka XVII. stoljeća dužina bečkoga hvata (*klafter*, lat. *orgia viennensis*) iznosio je između 1894,89 i 1896,61 mm. Usp. Zlatko Herkov, *Prinosi za poznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu* (I. dio), u: *Zbornik Histojskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. VII., 1974., str. 61 – 151 (73, 120).

⁵² Funta, stara mjerna jedinica za težinu; 1 funta = 0,4536kg, preuzeto sa:

http://www.pfos.hr/~dsego/ispitna_literatura/Prilozi/Mjere%20i%20mjerne%20jedinice.pdf, str. 7.

⁵³ Danas sastavni dio sela Sibinj.

⁵⁴ Usp. Stanislav Haramija, *nav. dj.* 1995.

Gradnja nove crkve započela je 22. travnja 1768. godine,⁵⁵ na godišnjicu smrti poznatoga ratnika Marijana Terzića⁵⁶ (1702. – 1767.), koji je pokopan u staroj kapelici ispred Gospinog oltara. Gradnju je započeo njegov sin Petar, koji je krajem XVIII. stoljeća bio na čelu Brodske pukovnije. Crkva je dovršena 1774. godine za vrijeme župnika Ivana Juraića. Između 1768. i 1774. godine crkva je uređivana.⁵⁷

Crkvu je 23. rujna 1775. godine posvetio Zagrebački biskup Juraj Galjuf.⁵⁸

3.2 Zapisnik vizitacije iz 1775. godine

Župna crkva u Sibirju vizitirana je dana 1. prosinca 1775. godine. Vizitator navodi kako je crkva dovršena po planu, uz neke sitne promjene. Tako je u svetištu umjesto štukature postavljen pravi svod; sakristija je zidana i pod svodom; svetište ima kameni pod, a brod crkve ima pod od kvadratne opeke. Napravljene su tri zidane menze za isto toliko oltara. Postavljen je i veliki drveni oltar koji je rad drvodjelje i kipara i koji još uvijek nije obojan. Veliki oltar ima portatil i dobro je opskrbljen priborom za služenje mise, dok bočni oltari nemaju ništa osim dva svijećnjaka i raspelo te po jedan oltarnik na svakome. Prethodno spomenuti pojam *portatil*⁵⁹ se najvjerojatnije odnosi na prijenosni oltar, koji je bio uobičajen za ono vrijeme s obzirom da se liturgija održavala i u obiteljskim kućama.⁶⁰ U sredini glavnoga oltara je na platnu naslikan sv. Ivana Krstitelj, a iznad je slika sv. Leonarda koju je nabavio župnik vlastitim sredstvima. Na bočnim su dijelovima postavljeni kipovi sv. Petra i sv. Pavla. Do oltara vode drvene stepenice. Na jednom bočnom oltaru je postavljena slika sv. Franje, dok je na drugom privremeno slika sv. Ivana Krstitelja. Crkva u tom trenu još uvijek nije imala klupe, a propovjedaonica je bila privremeno smještena na samim stepenicama prema koru. Osim glavnih vrata, postojala su i dvojna bočna, jedna u sakristiji, a druga u kapelici Blažene Djevice Marije. Krstionica još nije bila prenesena u novu crkvu, a ona je sadržavala unutar ormara određenog za krstionicu krsnu vodu u čistom bakrenom kotliću.

---

⁵⁵ Usp. Krešimir Škuljević, *nav. dj.*, 2012., str. 15.

⁵⁶ Junak s područja Slavonije kojemu je car Habsburške monarhije, Karlo VI., dodjelio čin satnika i nasljednu titulu plemića. Junak je pobijedio Džombega u dvoboju koji se održao 1737. godine u Banja Luci. Usp. Krešimir Škuljević, *nav. dj.* 2012., str. 19.

⁵⁷ Usp., *Isto*, str. 15 – 17.

⁵⁸ Usp. Stanislav Haramija, *nav. dj.* 1995.

⁵⁹ Usp. *Oltar*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 434 - 439.

⁶⁰ Usp. Sanja Cvetnić, *Ikonografija i liturgija nakon Tridentskoga sabora*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Drugi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 325.

Samo je jedna ispovjedaonica, obojana i smještena u glavnom brodu crkve. Zapisano je i postojanje relikvije sv. Roka,⁶¹ koja je priznata kao autentična. Zvonik je zidan i lijep i uzdiže se iznad pročelja, a u njemu se nalaze prethodno već spomenuta tri zvona.⁶²

3.3 Sakralna arhitektura XVII. i XVIII. stoljeća u Slavoniji

Naziv umjetničkog stila koji vezujemo uz sibirsku crkvu je barok. Barok se u Italiji pojavio početkom XVII. stoljeća kao svojevrsna reakcija na manirizam. Govorimo o općeeuropskom stilu kojega su usvojile mnoge europske zemlje, ali kojeg su također te iste izmjenile i prilagodile vlastitoj umjetničkoj tradiciji.⁶³

Od stilova koji su se redali u Hrvatskoj, barok je bio najobilniji i najraznolikiji, posebno u kontinentalnom dijelu zemlje. Barok u Hrvatskoj pratimo od početka XVII. stoljeća, pa sve do njegova zamiranja početkom XIX. stoljeća.

Barok u Hrvatskoj prvi usvajaju isusovci i feudalci visokog položaja, a postupno su ga prihvatile sve društvene klase bez obzira na nacionalnost i vjeru.⁶⁴ Među prvima koji su ga prihvatili, osobito u Slavoniji su bili plemići bliski bečkom dvoru, od kuda je i najveći utjecaj na ova područja dolazio. Koliko je ta velika stilska epoha bila prihvaćena potvrđuje i činjenica da se očitovala i u djelatnosti seljačkog življenja, a prije toga i u krugu vojne vlasti.

Ono što je zanimljivo za barok u kontinentalnoj Hrvatskoj je to da od sredine XVII. stoljeća i tijekom XVIII. stoljeća prednjači kiparska grana umjetnosti zajedno s drvorezbarstvom, što je ponajviše zastupljeno u crkvenom namještaju.

Anđela Horvat u svome djelu (1982.) nudi periodizaciju baroka u kontinentalnoj Hrvatskoj kao orijentacijsku pomoć, pa ga dijeli u tri faze: prva od oko 1620. do 1700. godine koju naziva ranobaroknom, drugu od oko 1700. do oko 1780. godine naziva zreli barok,

---

⁶¹ Sv. Rok (lat. Rochus) zaštitnik oboljelih od kuge (XIV. stoljeće) rođen u Montpellieru u Francuskoj. Usp. *Rok, sveti*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 512.

⁶² Usp. *Kanonske Vizitacije, nav.dj.*, 2010., str. 563 – 565.

⁶³ Christian Norberg-Schulz, *History of World Architecture, Baroque Architecture*, Milano, Electa Architecture, 2003., str. 7 – 8.

⁶⁴ Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: AA.VV., *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, odjel za povijest umjetnosti centra za povijesne znanosti, društvo povijesničara umjetnosti Hrvatske 1982., str. 3 – 381 (3).

uključujući i rokoko, a treća, kasnobarokna ili klasicizirajuća faza traje od oko 1780. do 1830. godine.⁶⁵

Zapadni je dio Slavonije po mnogočemu specifičan kada ga promatramo u baroknom kontekstu. Ovdje je organizacija života vojna, tu u velikoj većini žive seljaci – vojnici, a bogatog plemstva nema tako puno. Dio plemstva čine stranci koji su dobili posjede od bečkog dvora te s njima pristižu i umjetnički utjecaji Beča. Postoji i dio plemstva koji je naklonjen Ugarskoj (od 1751. godine plemstvo šalje svoje izaslanike u ugarski sabor), pa se tu javlja i mađarski utjecaj. Uz razne strane utjecaje, vojno okruženje i stalnu opasnost od rata i uništavanja, drveta kao glavnog materijala u izradi umjetničkih djela, te stalnu opasnost od požara, možemo zaključiti da je dosta toga i sačuvano s obzirom na rizike s kojima su se umjetnička djela suočavala.⁶⁶

S obzirom na ozbiljna vremena koja su se očitavala u izgradnji gradova-utvrda u kojima je dominirala utilitarna, vojna izgradnja (Osijek, Slavonski Brod) najčešće tlocrtno rješenje crkve je bila jednobrodna kvadratna građevina s poligonalnom ili polukružnom apsidom, bačvasto nadsvođena sa susvodnicama, te rasčlanjena i iznutra i izvana plošnim pilastrima (Sv. Križ u Osijeku; sv. Mihovil u Osijeku; sv. Trojstvo u Slavonskom Brodu).⁶⁷

Jedan od najzanimljivijih primjeraka kasnobaroknog izričaja u arhitekturi je župna crkva sv. Terezije u Požegi (1763.) koju je svojim sredstvima dao sagraditi zagrebački biskup Franjo Thauszy po nacrtima dobivenim iz Beča.⁶⁸ Najzanimljiviji dio je zvonik inkorporiran u pročelje s kontraforima u obliku voluta. Motiv tih voluta je ponovljen nekoliko godina kasnije i na sibirskoj crkvi, što vjerojatno odgovara i na pitanje odkud uzor i plan za izgradnju skromnije sibirske crkve. Prisjetimo se da su obje pripadale Zagrebačkoj biskupiji.⁶⁹

---

⁶⁵ Usp. *Isto*, str. 11 - 12.

⁶⁶ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 3 – 13.

⁶⁷ Usp. Katarina Horvat – Levaj, *Barokna sakralna arhitektura – tragom Eugenove crkve*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Drugi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 335 - 337.

⁶⁸ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.* 1982., str. 56 – 57.

⁶⁹ Usp. Katarina Horvat – Levaj, *nav. dj.* 2009., str. 345.

3. ŽUPNA CRKVA ROĐENJA SV. IVANA KRSTITELJA U SIBINJU – ANALIZA

4.1 Arhitektura

Župna crkva sv. Ivana Krstitelja je tip dvoranske crkve s pravokutnim brodom na koji se nadovezuje svetište zaključeno i iznutra i izvana s polukružnom apsidom. Suprotno tradiciji i orijetaciji kršćanskih crkava istok – zapad, crkva u Sibinju je orijetirana sjever – jug (svetište na jugu, a pročelje sjeverno). Naime, od baroka dalje izgubljen je svaki smisao za orijetaciju⁷⁰, a usmjerenje crkve je bilo uglavnom diktirano terenom ili položajem crkve u gradskom ili selskom tkivu. Tako i pročelje sibirjske crkve gleda na glavni trg i park.

Istočno uz svetište se nalazi pravokutna kapela Blažene Djevice Marije s polukružnom apsidom. Kapela je u vrijeme gradnje i izvana bila pravokutno zaključena. Poznato je da je 1902. godine kapela još uvijek imala pravokutan završetak, a polukružni je dodan prilikom rekonstrukcije crkve između 1929. i 1956. godine.⁷¹ Zapadno od svetišta se nalazi dvoetažna sakristija kvadratnog tlocrta. Postoje tri ulaza u crkvu, dvokrilna drvena vrata na glavnom pročelju, ulaz u sakristiju (desno) i ulaz u kapelu Blažene Djevice Marije (lijevo). Glavi ulaz je uokviren kamenom edikulom s segmentnim lukom i zaglavnim kamenom, a iznad toga se još nalaze zabat s segmentnim lukom i prvi od tri prozora središnje vertikale.

Pročelje crkve je vertikalno naglašeno inkorporiranim zvonikom. Ono je vertikalno podijeljeno u tri zone. Središnja zona je glavni ulaz s zvonikom koji je zaključen elegantnom baroknom lukovicom. Zidna ploha središnje vertikale otvorena je s tri prozora. Ta tri prozora se nalaze u vizuelno tri poprečne zone pročelja, od kojih je prva zaključena istaknutim vijencem, druga polukružnim zabatom kao i treća. Bočne vertikale su od središnje odijeljene velikim redom pilastara koji počivaju na visokoj plinti, a zaključene motivom voluta u visini broda crkve. To je neobičan i zanimljiv detalj koji je već ranije viđen na crkvi, sada katedrali Sv. Terezije u Požegi (1763.). Jedina razlika je ta što sibirjska crkva ima motiv voluta samo u prvom planu pročelja, dok požeška ima volute u dva plana koje su ujedno i kontrafori.⁷² S obje strane glavnoga ulaza se nalazi polukružna niša s fresko prikazom sv. Petra (lijevo) i sv.

---

⁷⁰ Usp. *Orijetacija*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 442.

⁷¹ Krešimir Škuljević, *nav. dj.*, 2012., str. 13.

⁷² Usp. Katarina Horvat – Levaj, *nav. dj.* 2009., str. 345.

Pavla (desno). Autor fresko oslika je slikar Marko Antonini iz Zagreba.⁷³ Glavna vrata uokviruje edikula s blago istaknutim pilastrima i segmentnim zabatom.

Krov crkve i zvonika je rađen od drvene šindre⁷⁴ (cijepani komadići drveta veličine otprilike 20 x 20 cm su se slagali i zakivali na sličan način kao današnji crijep). Primjer takve drvene šindre se može i danas vidjeti na kapeli sv. Ane u brodskoj Tvrđi. Danas je krov prekriven crijepom (pečena glina) s sustavom oluka od pocinčanog lima (pučki naziv - rina) za kišnicu.

4.1.1 Unutrašnjost

Unutarnji prostor crkve je podijeljen u tri travejne zone. Prva zona koja je u funkciji ulaznog prostora s pjevalištem i orguljama na katu je podijeljena na tri kvadratna traveja s baldahinskim svodom. Svod nose masivni stupci i polustupci. U sklopu zapadnog traveja su stube koje vode na pjevalište. To je još jedna od sličnosti s požeškom katedralom.⁷⁵

Glavni brod tj. središnja travejna zona je bačvasto svođena s pojasnicama. Zidna ploha glavnoga broda podijeljena je jonskim pilastrima u tri zone. Središnja zona je zatvorena ploha zida dok su bočne otvorene prozorima na obje strane.

Prostor svetišta je podignut za visinu dvije stube i odijeljen od glavnoga broda polukružnim lukom. Svetište je bačvasto nadsvođeno, a zidni plašt apside je podijeljen s tri jonska pilastra u dvije zone od kojih je svaka otvorena prozorom koji služe kao izvor svjetlosti za glavni oltar.

Kapelica Blažene Djevice Marije ima baldahinski svod, kao i ulazni travej, kojega nose jonski polustupci s naglašeno profiliranim vijencem. Apsida kapelice je otvorena ovalnim prozorom, a bočni zidovi s po jednim prozorom.

Sakristija ima ravan strop i stepenice koje vode na kat u prethodno spomenutu bogomolju koja je prostor za važne goste ili vizitatore s prozorom koji gleda na glavni oltar i menzu za praćenje liturgije. Danas ona nema posebnu funkciju niti itko boravi u njoj za vrijeme liturgije. Zanimljivo je da je na sredini stubišta koje vodi na kat sakristije bio ulaz za propovjedaonicu postavljen na bočnom zapadnom zidu između glavnoga broda i svetišta. Taj

---

⁷³ Usp. Krešimir Škuljević, *nav. dj.*, 2012., str. 28.

⁷⁴ Usp. *Kanonske vizitacije*, *nav. dj.*, 2010., str. 1057. (Vizitacija iz 1833. godine)

⁷⁵ Usp. Katarina Horvat – Levaj, *nav. dj.*, 2009., str. 344 – 345.

pristup propovjedaonici je sada zazidan, no postoji ideja da se vrati u funkciju kada se u crkvu vrati obnovljena propovjedaonica.

U vrijeme gradnje crkve svetište je bilo popođeno kamenom, a glavni brod crkve kvadratnim opekama.⁷⁶ Prije početka obnove 2008. godine, nakon dolaska župnika Tomislava Vlaovića, pod je bio popođen manjim keramit – pločama koje su kupljene u tvornici u Bedekovčini prilikom obnove početkom XX. stoljeća (1900. – 1903.).⁷⁷ Danas je pod popođen s kvadratnim mramornim pločama s podnim grijanjem.

4.2 Oltari

4.2.1 Glavni oltar – oltar sv. Ivana Krstitelja

Sv. Ivan Krstitelj kao kršćanski svetac ima, poslije Bogorodice, najviše blagdana u liturgiji istočne i zapadne crkve. Blagdan njegova rođenja, koji je i titular crkve, slavi se 24. lipnja. Kod nas se taj blagdan još vezuje i s pretkršćanskim običajem paljenja krijesova. Ivan Krstitelj je poznat kao zaštitnik krojača, kožara, krznara, vunara, remenara, gostioničara, nožara, brusača, utamničenika, osuđenih na smrt, pjevača i glazbenika, a u pučkoj pobožnosti je i veliki zaštitnik izvora vode. Atributi koji se obično pojavljuju uz sv. Ivana Krstitelja su: pladanj s odsječenom glavom, kalež s malom figurom golog Krista, saće meda, Janje Božije (Agnus Dei) s križem, te križ od trstike sa svitkom na kome piše: „Ecce Agnus Dei” (Evo Jaganjca Božijeg).⁷⁸

Oltar sv. Ivana Krstitelja (oko 1775.), kao i oba bočna oltara, pripada arhitektonskom tipu oltara. Za razliku od bočnih oltara, glavni oltar je slobodno stojeći i izlazi u prostor. Blago polukružni oblik prati oblik polukružne apside, a pojedini elementi isticanjem ulaze u prostor svetišta, prema oltarnoj menzi i tako naglašavaju njegovu raskošnost. Oltar je rad nepoznatog autora, „izrezbaren od drveta i gipsan”.⁷⁹ Retabl je postavljen na jednostavno podnožje koje nije posebno dekorirano osim što bojom imitira mramor, jednako kao i kod bočnih oltara. Na menzu je, u zoni visoke predele postavljen tabernakul (svetohranište), ispred oltarne slike, pored kojeg stoje dvije skulpture, svaka s jedne strane, o kojima u kanonskim vizitacijama

---

⁷⁶ Usp. *Kanonske Vizitacije*, nav. dj., 2010., str. 563.

⁷⁷ Usp. Krešimir Škuljević, nav. dj., 2012., str. 26

⁷⁸ Usp. *Ivan Krstitelj*, u: Anđelko Badurina ur., nav. dj., 1985., str. 282 – 283.

⁷⁹ Usp. *Kanonske Vizitacije*, nav. dj., 2010., str. 779.

nije ništa zapisano. One su vjerojatno na glavni oltar dospjele naknadno, po svoj prilici tijekom XIX. i XX. stoljeća. Stilski se uklapaju u skulptorsku dekoraciju glavnoga oltara.

S obje strane retabla ističu se dva para slobodnostojećih stupova između kojih stoji i po jedan pilastar, svi s kompozitnim kapitelima. Glavninu retabla od atike odvaja višestruko lomljeno grede koje nose stupovi i pilastri, koje je arhitektonski naglašeno i ulazi u prostor prateći razvedeni tlocrt oltara. Grede je prekinuto iznad oltarne slike, koju od atike odvaja segmentni luk načinjen spojem dvije volute. Cijeli oltar je (osobito u zoni atike i predele) dekoriran nizom voluta, konveksnih i konkavnih, koje dodatno naglašavaju njegovu raskoš. Oltar ima šest kipova koji pripadaju prvotnoj skulpturalnoj shemi, dva apostola Petra i Pavla, dva veća anđelića (putta) na krajevima glavnoga gređa, te dva manja na krajevima gređa atike. Sveti Petar i Pavao su smješteni između dva stupa, sa svake strane oltarne slike. Ostavljaju dojam kao da svojim gestama promatrača upućuju na središnji prikaz Krštenja Kristova.

Atika je završena nepravilnih segmentnim lukom nad kojim je velika *glorija* od oblaka i sunčevih zraka u čijem središtu je istostranični trokut s okom u sredini, simbol Presvetoga Trojstva. To je tzv. Oko Božje⁸⁰ koje je simbol Božje sveprisutnosti i svevidljivosti. I zaista tako i izgleda, kao da pogledom obuhvaća cijelu crkvu i sve u njoj. Taj simbol se javlja od XVII. stoljeća, a puk ga, prema baroknim propovjedima, definira stihom: „Božje oko svuda gleda, sakrit mu se ništa ne da.”⁸¹ Iako kanonske vizitacije ne spominju još dvije, manje skulpture anđela, one se nalaze na vrhu atike, s obje strane Božjeg oka. Za sunčanih dana oltar je dodatno naglašen sunčanim zrakama koje dolaze kroz prozore (nekada oslikane) s obje strane oltara i ostvaruju dojam božanskog i svetog.

Oltarna menza (stol) koja je danas u crkvi (tzv. *oltar prema puku*, postavljen nakon II. Vatikanskoga sabora održanoga 1964. godine) je izrađena od drveta, točnije izrezbarena i bogato ukrašena. Pravokutnu ploču stola nose dvije noge načinjene od po triju konveksnih i konkavnih voluta, koje su ukrašene pozlaćenim akantom. Rub oltarne ploče profiliran je po uzoru na grede glavnoga oltara, te je urešen pozlaćenim dentima koji idu oko cijele ploče.

Uz tu oltarnu menzu danas se nalazi i drveni ambon, kao par i pandan oltarnoj menzi. Kvadratnu ploču za knjigu nosi jedna bogato ukrašena nožica koja ima trostruki volutni završetak. Deblo tog nosača ukrašeno je križem i klasom žita u pozlaćenom okviru.

---

⁸⁰ Usp. *Oko Božje*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 433.

⁸¹ *Isto*, str. 433.

Iako kanonske vizitacije u XVIII. stoljeću spominju svega četiri skulpture, danas se na oltaru nalazi njih osam.

Atiku okružuju dva para anđela, tzv. *putti*, koji rukama pokazuju i usmjeravaju prema oltarnoj slici. *Putti* su mali, ljupki, golišavi, krilati anđelčići koje u ikonografiju uvodi tek talijanska renesansa u XV. stoljeću.⁸² Dva veća su visine oko 50 cm, a manji oko 30 cm.

Skulpture sv. Petra i sv. Pavla Apostola su visine 100 cm. Oba su žućkaste, zemljane boje i stavom blago nagnuti na svoju desnu stranu, prema središtu oltara.

Sv. Pavao⁸³ stoji s lijeve strane oltarne pale. Desna ruka mu je ispružena prema dolje i u njoj je vjerojatno nekada stajao mač kojim mu je odrubljena glava i kojega sada nema. U desnoj ruci drži knjigu koja simbolizira njegove poslanice. Odjeven je u bogato nabranu halju i bosonog stoji na postamentu.

Sv. Petar,⁸⁴ pandan skulpturi sv. Pavla, stoji s desne strane. Prikazan je kao bradati starac koji u desnoj ruci drži knjigu, a u lijevoj ključeve neba. Prikazan je s dva ključa, jedan je zlatni za nebo, a drugi željezni za pakao. Halja i plašt su mu žuti, što je simbol objavljene istine. I on bosonog stoji na postamentu.

Sv. Petar i sv. Pavao smatraju se pravim utemeljiteljima kršćanske Crkve i kao takvi predmet su nebrojenih umjetničkih prikaza. Gotovo da nema crkve u kojoj nisu bar na neki način prikazani.

Podno sv. Petra i sv. Pavla su postavljene još dvije skulpture, vjerojatno iz kasnijeg vremena, o kojima ne postoji zapis.

Uz sv. Pavla se nalazi skulptura svetice, koja uvelike sličí skulpturi sv. Barbare na oltaru sv. Antuna Padovanskog. Skulptura je žute boje, uklopljena u program glavnoga oltara, visine 100 cm. Haljina je gotovo identična haljini sv. Barbare, jednako kao i crte lica. Ruke su postavljene u malo izmjenjenoj gesti. Skulpture su vjerojatno rad istoga majstora ili iste radionice toga vremena, po svemu sudeći lokalne. Moguće je da je to skulptura sv. Apolonije

---

⁸² Usp. *Anđeli*, u: *Isto*, str. 115 – 118.

⁸³ Usp. *Pavao Apostol, sveti*, u: *Isto*, str. 453 – 454.

⁸⁴ Usp. *Petar Apostol, sveti*, u: *Isto*, str. 456 – 457.

koja se spominje u zapisu kanonske vizitacije iz 1811. godine, a koja je tada bila smještena na oltaru sv. Valentina, zajedno sa skulpturom sv. Barbare.⁸⁵

Podno sv. Petra je skulptura muškoga sveca, jednake visine kao i ostale. Ni za tu skulpturu ne možemo reći sa sigurnošću koga predstavlja. Moguće je da je to skulptura sv. Antuna opata koji bi mogao biti par skulpturi sv. Roka ili možda sv. Pavao pustinjač čija se skulptura spominje u kanonskoj vizitaciji iz 1811. godine, a stajala je na oltaru sv. Antuna Padovanskog.⁸⁶ Lik je odjeven u redovničku halju, raširenih ruku, ali bez dodatnih atributa koji bi olakšali prepoznavanje.

Danas se u sklopu oltara nalazi još jedna manja skulptura, postavljena na tabernakul. Tabernakul je kružni s pozlaćenim vratima koja se mogu zaključati, a unutar njega se čuva posvećena sveta hostija; od tud i drugi naziv – svetohranište. Na tom tabernakulu, iznad vrata, nalazi se skulptura Kristova Uskrsnuća.⁸⁷ Visine je oko 50 cm. Krist je prikazan u punom liku, kako desnom rukom blagoslivlja, a u lijevoj drži štap zaključen križem na kojemu visi i bijeli stijeg s crvenim križem. Takav stijeg podsjeća na cara Konstantina i simbol je pobjede.⁸⁸ Krist od odjeće nosi samo perizomu, a ogrnut je kraljevsko - crvenim plaštem.

Tema glavne oltarne pale je Kristovo krštenje. Format slike je vertikalno postavljen pravokutnik čiji je gornji dio završen nepravilnim (konkavno - konveksnim) segmentnim lukom. Okvir slike je dekoriran pozlaćenim viticama *rocaillea* (bočne stranice i uz gornji rub). Kompozicija slike je centralna i simetrična. U samom središtu su glavni protagonisti, pognuti Krist i sv. Ivan Krstitelj koji ga polijeva vodom.⁸⁹ Kristovu glavu okružuje aureola. Oko Krista i Ivana Krstitelja stoji još nekoliko likova. Ti likovi su anđeli koji se redovito javljaju u sceni Krštenja. Nad Kristovom glavom je polulik Boga Oca koji je okružen anđelima koji lebde na oblacima i gledaju prizor koji se odvija ispod njih. I u ovom slučaju su ikonografski spojena dva motiva, čin krštenja i objava Božija s nebesa (teofanija ili bogojavljenje). Prema Evadžlju, u tom trenu, glas s neba je izgovorio: „Ti si Sin moj, Ljubljeni moj, koga sam odabrao!”⁹⁰ U pozadini se nazire priroda, livade i drveće, za koje

---

⁸⁵ Usp. *Kanonske Vizitacije*, nav. dj., 2010., str. 777.

⁸⁶ Usp. *Isto*, str. 779.

⁸⁷ Usp. *Uskrsnuće Kristovo*, u: Anđelko Badurina, nav. dj., 1985., str. 577 – 578.

⁸⁸ Usp. *Zastava (stijeg)*, u: *Isto*, str. 589.

⁸⁹ Tip krštenja polijevanjem naziva se još i lat. *per infusionem*. Usp. *Krštenje*, u: *Isto*, str. 365.

⁹⁰ Usp. *Krštenje Kristovo*, u: *Isto*, str. 365 – 367.

slikar rabi dosta tmurnu paletu boja. Cijeli događaj je prikazan takvim tonovima, jedino su likovi Krista i Ivana Krstitelja prikazani, i time istaknuti, svijetlijom bojom.⁹¹ U Državnom arhivu u Slavonskom Brodu se čuva Muravićev predložak (nedavno restauriran) za oslik glavnoga oltara župne crkve u Sibirju.⁹² Tema krštenja Kristova je zapravo i nosilac dogmatske ideje Trojstva i stoga ima jako važnu ulogu u liturgiji, a tako i u kršćanskoj umjetnosti. Prikazi te teme se javljaju jako rano, već u slikarstvu katakombi u II. stoljeću u Rimu.⁹³

Oltarna slika na atici prikazuje sv. Leonarda opata. Format slike je također vertikalno postavljen pravokutnim čiji su donji kutevi završeni polukružno, a gornji lukom kao kod pale sv. Ivana Krstitelja. Kadar je ispunjen likom sv. Leonarda, koji je prikazan kao stariji čovjek u opatskoj odjeći. I ovdje je paleta boja vrlo tmurna i tamna. Jedino je lice sveca naglašeno svijetlijim tonovima. Životopis sv. Leonarda je isprepleten legendama. Mladost je proveo na dvoru kralja Klodviga koji mu je darovao šumu u Noblacu nakon što je oslobodio kraljicu Klotildu porođajnih muka. U toj šumi je sagradio samostan. Iako je živio u pustinji, kralj je često tražio njegov savjet. Umro je oko 560. godine. Blagdan sv. Leonarda se slavi 6. studenog. On je zaštitnik zatvorenika, kovača i roditelja, a atributi su mu okovi, lanci ili uznik koji mu kleči uz nogu.⁹⁴

4.2.2 Bočni oltari

Važno je napomenuti da su oba bočna oltara (oko 1775.), oltar sv. Valentina i oltar sv. Antuna Padovanskog konstrukcijski pandani; razlikuju se samo po prikazima na oltarnim slikama i skulpturama ispred retable.

Oltar sv. Valentina je arhitektonski tip oltara. Takvi oltari se javljaju u renesansi, a i barok ih zadržava. Arhitektonski tip oltara se sastoji od niza arhitektonskih elemenata, a može se

---

⁹¹ Moguće je da je autor i ove pale, kao i onih na bočnim oltarima sv. Valentina i sv. Antuna Padovanskoga (1905.), Josip Muravić koji je bio poznat po korištenju dosta tamne palete boja, ali to je samo pretpostavka.

⁹² Usp. Arijela Boras, *Josip Muravić – slikar* (1868 – 1946), Slavonski Brod, Muzej Brodskog Posavlja, 1892. (popis djela, br. 23)./ Moguće je i da je Muravić samo restaurirao raniju oltarnu palu.

⁹³ Usp. *Krštenje Kristovo*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 365.

⁹⁴ Usp. *Leonard, opat*, u: *Isto*, str. 376 – 377.

usporediti s portalom, trijumfalnim lukom i zabatom antičkih hramova. U njegovoj sredini se smješta skulptura ili slika sveca kojoj je oltar posvećen. Barok mijenja morfologiju takvih oltara i bogato ih ukrašava skulpturama na perifernim dijelovima i u gornjem dijelu,atici.⁹⁵

Oltar sv. Valentina je lijevi bočni oltar, smješten na samom kraju istočnoga zida glavnoga broda i neposredno prije stuba koje vode prema svetištu i kapeli Blažene Djevice Marije. On zapravo vizualno spaja glavni brod i svetište crkve. To naglašava i sam oblik oltara koji je blago polukružan, tako da ublažava kut završetka glavnoga broda i čini prijelaz u svetište suptilnijim i elegantnijim.

Oltar je „rađen od drveta, izrezbaren iz gipsa i obojan.“⁹⁶ Podijeljen je u tri vodoravne zone. Donji dio oltara je podnožje s menzom, središnji retabl s palom sv. Valentina i gornja zona atike s palom sv. Nikole.

Oltar je bojan tako da imitira mramor, pa se tako pojavljuje niz boja poput crvene, žute, smeđe i plave koje su međusobno prošarane i imitiraju površinu mramora.

Predela je vrlo jednostavno rađena. Nema nikakvog skulpturalnog dekora. Naglašena je samo pravokutna ploča koja se nalazi točno ispod oltarne pale tako što je obrubljena pozlaćenim rubom s zavijucima poput sitnih listića na uglovima.

Središnji dio retabla je bogatije ukrašen. Na rubovima se nalaze slobodnostojeći stupovi. Baza stupa je ukrašena pozlaćenim i istaknutim vertikalnim prutovima, a od tijela stupa je odvojena jednostavnim pozlaćenim prstenom. Kapiteli su neodređenoga reda, najbliži kompozitnom kapitelu, ukrašeni pozlaćenim viticama i volutama. Između stupova i oltarne pale nalaze se pilastri čiji kapiteli imitiraju kapitele stupova. U sredini se nalazi oltarna pala koja prikazuje sv. Valentina.

Središnji dio retabla je od atike odvojen bogatim gređem s dentima na vijencu. Taj vijenac se ne proteže duž cijeloga oltara nego je iznad oltarne pale prekinut.

Atika se sužava i tako naglašava završetak oltara. U sredini se nalazi pala sv. Nikole koja je okvirena s dva pilastra konkavno povijenih vanjskih stranica, a iznad pale je pozlaćeni konveksno – konkavni zaključak oltara koji izlazi u prostor i tako dodatno okviruje palu.

---

⁹⁵ Usp. *Oltar*, u: *Isto*, str. 434 - 436.

⁹⁶ Usp. *Kanonske Vizitacije*, nav. dj., 2010., str. 779.

Na zidanoj menzi oltara se nalazi grupa od tri skulpture. Središnji lik je Bogorodica, a bočni su sv. Josip s djetetom (lijevo) i sv. Ana (desno). Nijedna od tri skulpture nije bila tu u vrijeme građenja crkve, što potvrđuje i zapis kanonske vizitacije iz 1811. godine. U tom zapisu stoji da su na tome oltaru dvije bočne skulpture, sv. Apolonije i sv. Barbare djevice i mučenice.⁹⁷ Iako ne znamo točno od kada potječu današnje skulpture, zasigurno su mlađe od 1833. godine, jer se ne spominju u vizitaciji zapisanoj te godine.⁹⁸ Da su te skulpture u međuvremenu postavljene, to bi zasigurno bilo zapisano prilikom vizitacije 1833. godine.

Središnji lik grupe je mladoliki lik Bogorodice, visine oko 120 cm,⁹⁹ koji ikonografski prikazuje Srce Marijino.¹⁰⁰ Taj motiv se javlja u XVIII. stoljeću i postaje pandan motiva Srce Isusovo. To je motiv pobožnosti prema Bogorodici koja sudjeluje u Kristovim mukama. Iz srca, koje se nalazi na Bogorodičinim grudima izbijaju simbolički znakovi: plamen ljubavi, ljiljan djevičanske čistoće, a u srce se zabada mač boli.¹⁰¹ Bogorodica je odjevena u plavu haljinu preko koje ima plavi plašt s zlatnim obrubom i cvijetnim motivima. Nabori tkanine padaju teško, a ispod njih se nazire lijeva noga presavijena u koljenu. Bogorodica je u pozi da lijevom rukom blagoslivlja, dok desnu drži u ravnini struka. Preko duge crvenkasto-smeđe kose pada bijeli veo, koji dodatno naglašava blago i tužno lice Bogorodice. Lice je blijedo s rumenim obrazima. Oči su plave i tužno gledaju prema dolje. Usne su blago naglašene ružičastom bojom. Valja napomenuti da je ova polikromacija rezultat kasnijih obnova i restauracija skulptura, a kakav je lik Bogorodice bio u vrijeme kada je nastao, nažalost, ne znamo. Bogorodica je bosonoga i nalazi se na plitkom kvadratnom postamentu.

Bogorodici s desne strane je postavljen lik sv. Josipa koji drži dijete Krista. Desnom rukom drži štap s ljiljanom. Taj procvjetali štap je ikonografski motiv Bogorodičinih zaruka. Josip je kao potomak Davidove loze bio pozvan da položi svoj štap na oltar u hramu, zajedno s drugim mladićima. Onaj čiji štap procvijeta trebao je postati zaručnikom Djevice Marije. Josipov štap je procvjetao i on je postao njen zaručnik, a nad glavom mu se tada pojavila golubica Duha Svetoga.¹⁰² Josipove halje su bogatije nabrane i bojane. On nosi svijetlo ljubičastu halju preko koje mu je prebačen ogrtač modro – zelene boje, također s zlatnom bordurom. Dijete Krist sjedi na Josipovoj lijevoj ruci. Ono je odjeveno u bijelu haljinu

---

⁹⁷ Usp. *Isto*, str. 779.

⁹⁸ Usp. *Isto*, str. 1057 – 1058.

⁹⁹ Od svih skulptura na oltarima u crkvi, jedino je lik Bogorodice visine o. 120 cm, svi drugi su visine o. 100 cm.

¹⁰⁰ Usp. *Srce Marijino*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 543.

¹⁰¹ Usp. *Isto*, str. 543.

¹⁰² Usp. *Zaruke Bogorodičine*, u: *Isto*, str. 589.

ukrašenu zlatnim zvijezdama. Ruke su mu raširene i njima kao da blagosljiva. Josip je prikazan kao mladoliki lik s bradicom i dugom kosom. I ova skulptura je postavljena na plitki kvadratni postament.

Bogorodici s lijeve strane je postavljen lik sv. Ane, njene majke. Ona je prikazana kao starija žena koja desnom rukom blagosljiva, a u lijevoj drži otvorenu knjigu. Motiv otvorene knjige zasigurno simbolizira poučavanje Bogorodice. To je kasna srednjovjekovna tema koja se javlja krajem XV. i tokom XVI. stoljeća.¹⁰³ Sv. Ana je prikazana u blago pognutom položaju. Odjevena je u crvenu halju s zlatno – zelenim plaštem koji u naborima pada preko haljine. Na glavi nosi plavu i bijelu maramu koja podsjeća na odjeću redovnica. Izraz lica je ozbiljan, ali ujedno i blag. Oči gledaju naprijed prema dolje, kao da se ispred nje zaista nalazi Bogorodica. Ona, za razliku od preostala dva lika, nije bosonoga. I lik sv. Ane se nalazi na kvadratnom postamentu.

Oltarna pala sv. Valentina je rad slikara Josipa Muravića iz 1905. godine.¹⁰⁴ Dimenzije slike su oko 180 x 70 cm (s okvirom). Format slike je vertikalno postavljen pravokutnik s lučno potisnutom gornjom stranicom. U središtu toga luka se nalazi dekorativni zaglavni kamen. Okvir je pozlaćen i ispunjen dekorativnim motivom spirale, a na rubovima se nalaze floralni ukrasi. Kadar je ispunjen likom sv. Valentina u punoj veličini. Kompozicija slike je simetrična. Postoje dvije glavne osi na slici, središnja vertikalna koja prati glavni lik i dijagonala koja ide iz gornjeg desnog ugla gdje su prikazane dvije glavice anđela koji lebde uronjeni u oblak u donji lijevi ugao gdje se nalazi glava lika koji leži pred likom sv. Valentina. Da bi se naglasila ravnoteža dijagonale, ispod glave ležećeg mladića je brdašce, tako da nemamo dojam da se lik napreže da održi glavu iznad tla. Slika prikazuje sv. Valentina kao srednjovječnog bradatog čovjeka u biskupskom ruhu s štapom, a pred njim na zemlji leži mladić sklopljenih ruku. Pozadina je prilično jednostavna i uobičajena s prikazom neba i zelenila u daljini. Mladić je gotovo gol, opasan samo zlatno – žutom tkaninom. Prikazan je dosta nezgrapno i mišićavo što ukazuje na to da se ovdje ne radi o vrhunskom umjetniku. Ikonografski ovaj prizor najvjerojatnije prikazuje mladića koji boluje od padavice i sv. Valentina koji ga podignutom desnom rukom liječi. On je bio zagovornik protiv padavice

---

¹⁰³ Usp. *Ana*, u: *Isto*, str. 112.

¹⁰⁴ Josip Muravić (1868. – 1946.) poznati slikar iz Slavanskog Broda. Potomak je ugledne obitelji, a školovao se u Zagrebu i Beču. Sudjelovao je 1898. godine na Svjetskoj izložbi u Parizu s dekorativnim slikarskim radovima koji su nagrađeni Diplomom časti i zlatnom medaljom, u: Arijela Boras, *Josip Muravić – slikar* (1868 – 1946), Slavonski Brod, Muzej Brodskog Posavlja, 1892., str. 2.

i zaštitnik očiju.¹⁰⁵ Sv. Valentin je povijesna ličnost o kojoj se ne zna mnogo. Bazilika u njegovu čast u Rimu je podignuta već u IV. Stoljeću. Ne zna se kada je bio mučen, a legenda kaže da je bio svećenik pod carem Klaudijem II (269 – 270.). Ozdravljao je slijepe i padavičare. Nazivaju ga prvim proljetnim svecem, a zadnjih godina je popularan, pogotovo kod mladih koji 14. veljače slave dan zaljubljenih.¹⁰⁶

Druga slika na tom oltaru prikazuje sv. Nikolu, biskupa iz Mire.¹⁰⁷ Autor slike je također Josip Muravić. Format slike je isti kao i kod slike sv. Valentina, samo se ovdje radi u manjim dimenzijama, o. 100 x 70 cm. Na slici se nalazi samo lik biskupa u krupnom planu. Biskup nije prikazan cijeli nego samo do pojasa, kao sjedi starac s bradom u zlatnom ruhu. Pozadina je mutno – zelenkasta i ne odvlači pažnju s glavnoga prikaza. Biskup u desnoj ruci drži biskupski štap, a u lijevoj zatvorenu knjigu na koju su položene tri jabuke. Izraz lica mu je strog i ozbiljan.

Postoji nekoliko legendi koje govore o životu sv. Nikole. Najpoznatija je ona u kojoj on pribavlja miraz za tri plemićke kćeri kojima je otac ostao bez novca. Tri noći za redom kroz prozor plemića je ubacio jednu vrećicu zlatnika. Otkriven je treću noć, ali je zamolio plemića da ga nikome ne oda. Smatra se zaštitnikom mornara i putnika, ali također i male djece. Slavimo ga 6. prosinca i kod nas je vrlo popularan svetac, jer se tada djeca darivaju ako stave čistu čizmicu u prozor. Tri jabuke u svećevoj ruci najvjerojatnije simboliziraju tri vrećice zlatnika. One su također crveno – zlatne boje, a poznato je da se svetac katkada prikazuje i s tri zlatne kugle kao spomen na njegovo dobročinstvo.¹⁰⁸

Kao što je prethodno spomenuto, oba bočna oltara su arhitektonski tip oltara i pandani i tom nas simetrijom uvode u prostor svetišta. Bočni oltar sv. Antuna Padovanskog je smješten s desne strane trijumfalnog luka, neposredno prije stuba koje vode u svetište i sakristiju.

---

¹⁰⁵ Usp. *Valentin, sveti*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 581.

¹⁰⁶ Usp. *Isto*, str. 581.

¹⁰⁷ Usp. *Nikola*, u: *Isto*, str. 426.

¹⁰⁸ Usp. *Isto*, str. 426 – 427.

Skulpture se i na ovome oltaru nalaze na zidanoj menzi podno oltarnog retabla. Također se radi o grupi od tri skulpture. Središnji lik je Krist, a bočni su sv. Rok (lijevo) i sv. Barbara ili sv. Katarina (desno). U zapisima kanonskih vizitacija stoji da su u vrijeme nakon gradnje crkve ili točnije 1811. godine na tom oltaru stajale skulpture sv. Roka (što odgovara današnjem stanju) i sv. Pavla, prvog pustinjaka. No, za suprotni oltar, u istoj vizitaciji se spominje da je jedna od skulptura u grupi skulptura sv. Barbare djevice i mučenice, pa je najvjerojatnije rješenje to da je ta skulptura prebačena tokom godina na oltar sv. Antuna. Još nekoliko podataka govori u korist toga da je to skulptura sv. Barbare. Iako se radi o nagađanju neke logičnosti se mogu primjeniti. Naime, sv. Barbara se spominje kao zaštitnica vojnika, ljevača topova i vatrogasaca.¹⁰⁹ Sibirj (u vrijeme gradnje crkve) pripada području Slavonije koje je do nedavno bilo u ratu s Osmanskim carstvom, pripada i Vojnoj krajini gdje je opasnost od ratovanja svakodnevnica, pa je logično zaključiti da bi takva svetica bila popularna. Prethodno spomenuta dobročiniteljka i svojevrsni mecena sibirjske crkve, Barbara Zdjelarević, bih se mogla uzeti u obzir kao naručiteljica takve skulpture s obzirom da nosi i svetičino ime. Nažalost, skulptura ne nosi niti jedan od atributa koji se vezuju uz spomenute svete. Iako, česti atribut sv. Katarine je dominikanska halja,¹¹⁰ koju spomenuta skulptura ne nosi, a sam red dominikanaca je bio puno popularniji u Dalmaciji nego u ovim krajevima pa se i to može uzeti kao argument u korist sv. Barbare.

Središnji lik Krista, ikonografski Srce Isusovo, pandan je Srcu Marijinom na oltaru nasuprot. Pobožnost prema Srcu Isusovu je simbol Kristove ljubavi i žrtve. U katoličkoj Crkvi Srce Isusovo ima misu i oficij¹¹¹ od 1765. godine. Simbol srca Isusovog s tri čavla, trnovom krunom, plamenom i križem je snažno naglašen u ikonografiji druge četvrtine XVIII. stoljeća.¹¹² Krist često pokazuje rukom na srce što je i ovdje slučaj. Mladoliki lik Krista s bradom je visine oko 100 cm i postavljen je na kvadratni postament kao i sve druge skulpture na bočnim oltarima. Krist desnom rukom blagoslivlja, a lijevom drži tj. pokazuje na srce. Glava mu je pognuta prema dolje, a u očima se primjećuje tužan pogled. Na oba dlana su vidljive krvave točke koje simboliziraju Kristove stigme. Krist je odjeven u bijelu halju preko koje je prebačen crveno – zeleni plašt s pozlaćenim rubom. Ta polikromacija je nedavni rad restauratora i vjerojatno ne odgovara originalnom koloru iz vremena nastanka.

---

¹⁰⁹ Usp. *Barbara*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 138.

¹¹⁰ Usp. *Katarina Aleksandrijska* i *Katarina Sijenska*, u: *Isto*, str. 324 – 326.

¹¹¹ Oficij (lat. Officium – služba ili dužnost) je dio brevijara koji se mora izmoliti i jednom danu. Usp. *Oficij*, u: *Isto*, str. 433.

¹¹² Usp. *Srce Isusovo*, *Isto*, str. 542 – 543.

S desne strane Kristu, postavljen je lik sv. Roka. Sv. Rok¹¹³ je zaštitnik oboljelih od kuge i bio je vrlo popularan u Slavoniji u XVII. i XVIII. stoljeću. Prema legendi on je išao od grada do grada i pomagao oboljelima od kuge. Nakon mnogo godina i sam se zarazio u Piacenzi. Povukao se u šumu da umre, ali ga njegov vjerni pas nije htio napustiti. On mu je donosio kruh svaki dan i svetac se naposljetku toliko oporavio da se vratio u rodnu Francusku. Nakon njegove smrti, Mlečani su ukrali njegovo tijelo i prenijeli ga u Veneciju gdje su mu franjevci izgradili crkvu. Prikazuje se u hodočasničkoj odjeći s jakovskom kapicom, torbom, štapom i tikvicom, te podiže svoju halju i pokazuje kužnu ranu na bedru. Obično je u društvu svoga vjernog psa.

Sv. Rok je i u Sibiru prikazan vjerojatno točno tako, ali su se s godinama neki od atributa izgubili. Prikazan je kao bradati srednjovječni muškarac u hodočasničkoj halji s kapicom koju zadiže da se vidi rana na bedru. Uz lijevu, bolesnu nogu sjedi njegov vjerni pas. Desna ruka mu je spuštена i kao da u njoj nešto fali, dok lijevom ukazuje na ranu. Glava i pogled su usmjereni prema Kristu.

Kristu s lijeve strane je skulptura svetice (Barbare ili Katarine) odjevene u zeleno – žutu hajinu. Visine je oko 100 cm, kao i druge dvije skulpture. Ona rukama gestikulira, ali je smisao njezine geste danas teško razaznati. Moguće je da su joj nekada u rukama bili neki od njezinih svetačkih atributa. Pogled joj je uperen više prema crkvi nego prema liku Krista, što je možda rezultat premještanja skulptura. Da je u vrijeme izrade bila postavljena na to mjesto, vjerojatno bi joj pogled bio usmjeren u Krista. Postavljena je kao i ostale skulpture na kvadratni postament.

Oltarna pala sv. Antuna Padovanskog je rad prethodno spomenutog Josipa Muravića. Dimenzije slike su oko 180 x 70 cm (s okvirom). Format slike je isti kao i kod pale sv. Valentina.¹¹⁴ Kadar slike je ispunjen likom sv. Antuna koji kleči i na rukama drži dijete Krista u polusjedećem položaju koji pruža ručice prema svečevom licu. Svetac u desnoj ruci drži i ljiljan, a ispred njega na zemlji leži otvorena knjiga. Prema legendi sv. Antun je pristupio redu franjevaca kada je čuo o velikoj svetosti sv. Franje u Assisiju. On iz rodnog Portugala odlazi u Assisi, gdje se pridružio sv. Franji. Franjo ga je smatrao prosječnim mladićem dok nije čuo

---

¹¹³ Usp. Rok, *Isto*, str. 512 – 513.

¹¹⁴ Pogledati str. 26.

njegovu propovjed, a tada se oduševio njegovim govorničkim darom. Od tada mu je povjeren odgojni rad u franjevačkom redu. U narodu je bio vrlo omiljen. Franjevački habit, ljiljan i knjiga su njegove svetačke oznake, a motiv s Kristom je popularan od renesanse.¹¹⁵ I na ovoj slici on je odjeven u franjevački habit. Sve na slici kao da je usmjereno prema liku sv. Antuna. S lijeve strane se pojavljuju bijele zrake koje obasjavaju sv. Antuna i Krista, dok se s desne krošnja drveta također nagnje prema njima, prema središtu. Dubina je naglašena rijekom koja otiče i zelenilom, a nebo je prikazano prljavo žutom bojom, kao da se sve događa u suton. Likovi su usmjereni prema svetištu, što nije bio slučaj kod pale sv. Valentina.

Gornja oltarna slika, rad Josipa Muravića, prikazuje papu Grgura I¹¹⁶ (od VI. stoljeća), jednoga od četiri crkvena oca latinske Crkve, poznatijim pod nazivom Grgur Veliki. Poznat je po širokom krugu djelatnosti i zanimanja. On je ustanovio zakon celibata za svećenstvo i obnovio crkvenu glazbu koju nazivamo gregorijansko pjevanje. Bio je plodan duhovni pisac, a prema legendi golubica Duha Svetoga bi silazila nad Grgura dok je pisao i nadahnjivala njegove riječi. On je i na ovoj oltarnoj slici prikazan kako u desnoj ruci drži pero iznad otvorene knjige, a pogled mu je uprt u golubicu od koje čeka i traži inspiraciju. U lijevoj ruci drži papinski štap koji pri vrhu ima trostruki križ. Na glavi mu je tijara (trostruka papinska kruna) koja je i inače u umjetnosti oznaka sv. Grgura Velikog.¹¹⁷ Prikazan je kao sjedokosi bradati starac odjeven u papinsku halju. Pozadina je mutno – zelene boje kao i na slici sv. Nikole.

4.3 Kapela Blažene Djevice Marije

Zidani oltar Blažene Djevice Marije smješten u istoimenoj kapeli na strani Evanđelja sibirjske župne crkve nema oltarni retabl. Na njemu stoji tek skulptura Bogorodice s Djetetom.

Skulptura je varijacija teme Bezgrješnoga Začeca. Bogorodica u slavi, stoji na zemaljskoj kugli koju obavija zmija, a podno nogu joj je i simbol polumjeseca. Bogorodica u lijevoj ruci drži kraljevsko žezlo, a na desnoj joj sjedi Krist. Krist u ručicama drži dugi križ kojim probija

---

¹¹⁵ Usp. *Antun Padovanski*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 119 – 120.

¹¹⁶ Usp. *Grgur I*, u: *Isto*, str. 246.

¹¹⁷ Usp. *Tijara*, u: *Isto*, str. 564 - 565.

zmijinu glavu. Bogorodica na glavi nosi krunu optočenu dragim kamenjem, koja je vjerojatno u ovoj varijaciji zamijenila vijenac od dvanaest zvijezda.¹¹⁸ Bogorodica je odjevena u ružičastu halju s zlatno – plavim plaštem, koji je bogato nabran. Ta polikromacija je rezultat, kao i kod skulptura bočnih oltara, kasnije obnove. Osim te kasnije polikromacije, možemo zaključiti da je skulptura Bogorodice prilično kvalitetan rad XVIII. stoljeća koji je – kako u ikonografskom tako i u oblikovnom pogledu – na širem slavonskom području usoporediv sa skulptuom *Bogorodice od Bezgrješnoga Začeca (Immaculate)* iz franjevačkoga samostana u Vukovaru, radom neznatoga majstora, datiranom u zadnju četvrtinu XVII. stoljeća.¹¹⁹

S desne i lijeve strane Bogorodice stoje skulpture klečećih anđela. Anđeo s lijeve strane kleči s rukama u molitvi, a lijevi drži ruke prekrížene na prsima, kao u činu klanjanja. Ne znamo ni autora niti kada su postavljene te skulpture.

4.3.1 Nadgrobna ploča Marijana Terzića iz XVIII. stoljeća

Marijan Terzić je rođen 1702. godine u Kobašu. Majka mu je bila *Turkinja*, a otac bratić Ivana Sekule.¹²⁰ Marijan je s osamnaest godina stupio u konjaništvo, a 1737. prilikom dvoboja u Banja Luci pogubio je Džombega. Time je stekao slavu i glas junaka na području Slavonije. Hrabrošću je brzo napredovao u vojsci i do 35. godine života je imao čin kapetana.

Nadgrobna ploča je postavljena na zidu, desno od vrata u kapelici i na njoj se nalaze plemićki grb Marijana Terzića i ispod njega natpis na latinskom. Postoji i drugi natpis na latinskom jeziku, na svodu iznad ploče, koji veliča pokojnikove dobre osobine kao branitelja pravde i krotitelja zločina.¹²¹

---

¹¹⁸ Usp. *Bezgrešno začecje*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 144 – 145.

¹¹⁹ Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 140 x 45 cm. Usp. AA.VV., *Umjetnost XVIII. stoljeća u Slavoniji. Slikarstvo, kiparstvo, kovina, tekstil*, Osijek, Galerija likovnih umjetnosti, 1971., str. 61 (katalog, br. 113, ilustracija br. 76). Usp. također: N.T. = Nela Tarbuk, kat. 802., u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, Vrela europske civilizacije*, katalog izlože, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 229.

¹²⁰ Poznati ratnik iz druge polovice XVII. stoljeća. Usp. Krešimir Škuljević, *nav. dj.*, 2012., str. 19

¹²¹ Usp. *Isto*, str. 15 – 19. Usp. također: Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 265.

4.4 Propovjedaonica

Propovjedaonica se od postojećeg, jednostavnog ambona razlikuje po mnogočemu. On se stilski uklapa u program oba bočna oltara. Rađena je također od drveta i gipsana. Polikromacija je identična onoj bočnih oltara. Propovjedaonica je bila postavljena na zidu između bočnog oltara sv. Antuna Padovanskog i ulaza u sakristiju, na strani Poslanice. Prehtodno je već spomenuto da je iz sakristije postojao ulaz i stepenice prema propovjedaonici. U drugoj polovici XX. stoljeća ona je maknuta i pristup iz sakristije je zazidan. Sadašnji župnik (vlč. Tomislav Vlaović) ju je pronašao i dao restaurirati. Restauracija je dovršena i obnovljena propovjedaonica čeka da ju se vrati na originalno mjesto. Potrebno je opet probiti pristup iz sakristije.

Propovjedaonica je kružnoga oblika s ravnim dijelom koji ide uza zid i ulazom. Gornji i donji rub su istaknuti, kako arhitektonski tako i bojom. Gornji obrub je dodatno naglašen i dentima. Ispod donje ruba je naglašen zaršetak, kao ljevak, koji je pozlaćen i figuralno ukrašen. Tijelo propovjedaonice je podjeljeno u tri polja, na kojima su istaknuta vertikalno postavljena kvadratna polja sa zlatnim rubom, kao i na predeli bočnih oltara. Polja su odjeljena istaknutom vertikalnom trakom nalik pilastru. Propovjedaonica je bila mjesto s kojega svećenik propovijeda vjernicima.¹²² Ne zna se majstor koji ju je napravio niti vrijeme kada je postavljena. Vjerojatno je to bilo u isto vrijeme kada i bočni oltari, ali to sa sigurnošću ne možemo tvrditi. Propovjedaonica se ne spominje ni u sačuvanim kanonskim vizitacijama. Vrijedan je dio crkvenog inventara i dodatno će obogatiti sibirsku crkvu kada bude vraćen na svoje mjesto.

4.5 Krstionica i ispovjedaonica

Nažalost, prethodno spominjane krstionica i ispovjedaonica nisu u dobrom stanju. Iz kanonskih vizitacija znamo da je o njima bilo spomena i zapisa, ali one nisu sačuvane. Ono što je pronađeno i poslano na restauraciju je krstionica s kipom koji prikazuje Ivana kako krsti Isusa. Ona je kupljena od majstora Zitterbarta iz Slavonskog Broda početkom XX. stoljeća.¹²³ Kip na krstionici je djelo majstora Štuflavera.¹²⁴ O kipu se ne zna ništa, a sama krstionica je

---

¹²² Usp. *Propovjedaonica*, u: Anđelko Badurina ur., *nav. dj.*, 1985., str. 489 - 490.

¹²³ Usp. Krešimir Škuljević, *nav. dj.*, 2012., str. 26.

¹²⁴ Usp., *Isto*, str. 26.

pronađena u vrlo lošem stanju. Ispovjedaonica je također na obnovi, a detalji vezani uz nju su nepoznati.

4.6 Klupe

Majstor koji je radio krstonicu, spomenuti Zitterbart iz Slavonskog Broda, je također napravio i drvena klecala. Nalaze se u glavnom brodu s obje strane prolaza. Sa svake strane je postavljeno po osam klupa koje su dolje spojene, tj. nadovezuju se jedna na drugu. Rubovi su istaknuti i ukrašeni volutnim ornamentom.

4.7 Križni put

Križni put, sa svih četrnaest postaja prikazan je na dvije drvene ploče koje su postavljene na zid glavnoga broda. Na svakoj se ploči nalazi sedam postaja križnoga puta. Prvih sedam postaja nalazi se na zidu desno od ulaza, a zadnjih sedam na zidu lijevo. Ploče su na sredini zida, između para prozora. Taj križni put crkva je dobila 1894. godine od prethodno spomenute Barbare Zdjelarević.¹²⁵ Ploče su pravokutnog oblika, podjeljene u dvije zone. U gornjoj zoni su prikazane četiri postaje, a donja je kraća, s tri postaje. Okvir je pozlaćen i ukrašen vegetabilnim motivom, s tim da svaka postaja ima svoj okvir na sredini kojega je zaglavni kamen u obliku plosnatoga križa. Iako je tema krajnje tužna, paleta boja koju majstor koristi za prikaze pojedinih scena je svijetla i vedra. Na osnovu toga, gotovo da smo sigurni da majstor nije bio spomenuti Josip Muravić, koji je bio poznat po mračnijoj i tamnijoj paleti boja.

4.8 Orgulje

Orgulje koje se nalaze u sibirskoj crkvi djelo su Prve hrvatske radionice orgulja, harmoniuma i glasovira Heferer iz Zagreba. Sagrađene su i postavljene u Sibinju 1906. godine kao 190. opus. Po svojoj konstrukciji pripadaju kasnoromaničkom tipu.¹²⁶ Orgulje su smještene na kor, iznad središnjeg ulaznog traveja. Trenutno niti orgulje nisu u funkciji. Prekrivene su prozirnim najlonom i čekaju obnovu i neka bolja vremena.

---

¹²⁵ Usp., *Isto*, str. 22.

¹²⁶ Usp. mrežna stranica: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=95682353> (posjećeno 1. VII. 2013.).

5. ZAKLJUČAK

5.1 Obnova crkve tijekom XX. i XXI. stoljeća

Sibinj je u travnju 1964. godine pogodio veliki potres. Tadašnji župnik, Ivan Miljan, je zapisao da je u potresu oštećen toranj koji je popucao, glavni oltar i sakristija. Obnova je uslijedila odmah nakon toga i šteta je popravljena iste godine.¹²⁷

Župna crkva u Sibinju je 16. srpnja 1969. godine ušla u registar spomenika kulture pod rednim brojem 102. Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku.¹²⁸ Do tada nitko nije mario previše za stanje očuvanosti crkve, a niti nakon proglašenja crkve spomenikom kulture država nije smatrala da treba financijski pomoći obnovu koja se sada morala obavljati po određenim standardima konzervatorske struke i uz stručni kadar. Prijašnji župnik, Stanislav Haramija,¹²⁹ je pokrenuo obnovu 1994. godine i 1995. godine izdao prigodni letak (*Sibinj - 300 godina poslije*). Obnovljen je toranj i sat, a skinuta je fasada i unutarnja žbuka. Tako ogoljena crkva je nastavila propadati jer su radovi zbog nedostatka financija stali.

Nakon dolaska sadašnjega župnika Tomislava Vlaovića 2008. godine iz župe Podcrkavlje stvari su se konačno pokrenule. Župnik je kontaktirao ministarstva nadležna za financiranje i nadzor obnove.¹³⁰ Konačno se nešto počelo događati u pozitivnom smjeru. Promjenjene su električne instalacije i postavljen je novi razglas. Podignut je kompletan pod koji je bio pun vlage. Obavljena je drenaža, postavljene su armaturne mreže i postavljeno je podno grijanje s granitnim podom. Zidovi crkve su ožbukani i obojani živim vapnom, nakon čega će slijediti i obnova ostatka fresko oslika. Porušene stepenice koje vode na kor su također obnovljene. Obnovljena je i spomenuta propovjedaonica – ambon koja je pronađena oštećena u župnom dvorištu. Glavni oltar crkve je trenutno na restauraciji u konzervatorskom odjelu u Osijeku. Planirana je i skora obnova orgulja radionice Heferer. Obnovljena je i prostorija iznad sakristije gdje su se nekada održavali sati vjeronauka. Sagrađen je i novi župni stan s pastoralnim centrom i stanom za kapelana.

---

¹²⁷ Usp. Krešimir Škuljević, *nav. dj.*, str. 39

¹²⁸ Usp. Stanislav Haramija, *nav. dj.*, 1995., letak

¹²⁹ Župnik od 1983. – 2008. godine.

¹³⁰ Usp. mrežna stranica: http://www.posavskahrvatska.hr/Novost.aspx?kat=21&id=21_20110325102044 (posjećeno 1. VII. 2013.).

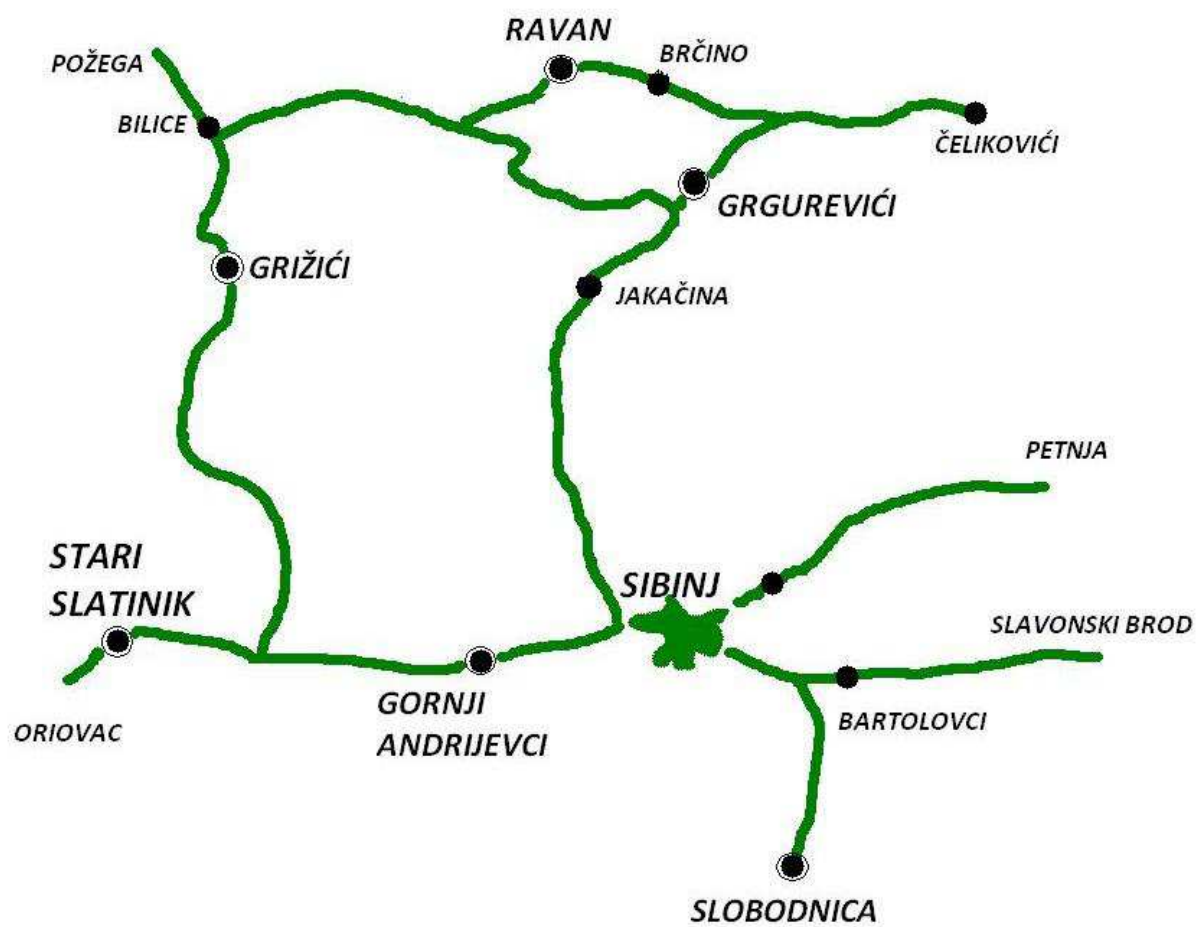
Puno toga bi se još dalo popraviti i poboljšati, ali u ovom vremenu nema dovoljno financijskih sredstava u državnom proračunu, pa svi daljni radovi ovise uglavnom o donacijama župljana.

Republika Hrvatska je 1. srpnja 2013. godine postala 28. članica Europske unije. Nadajmo se da će se naći netko poduzetan i spretan pa iskoristiti neki od EU fondova i napraviti projekt daljne obnove i očuvanja crkve. Vjerujem da župnik Vlaović ima i znanja i volje pokrenuti stvari u tom smjeru i da će to dovesti do još povoljnijih rezultata za župnu crkvu. Zaista bi bilo šteta da jedan takav spomenik propadne. S obzirom na gubitke koje je umjetnička baština kontinentalne Hrvatske pretrpjela tijekom proteklih stoljeća, veseli pomisao da će obnovljena župna crkva u Sibirju ponovno steći mjesto koje u okviru nje nedvojbeno zaslužuje.

Sl. 1. Hrvatska u XVII. i XVIII. stoljeću – Vojna krajina.

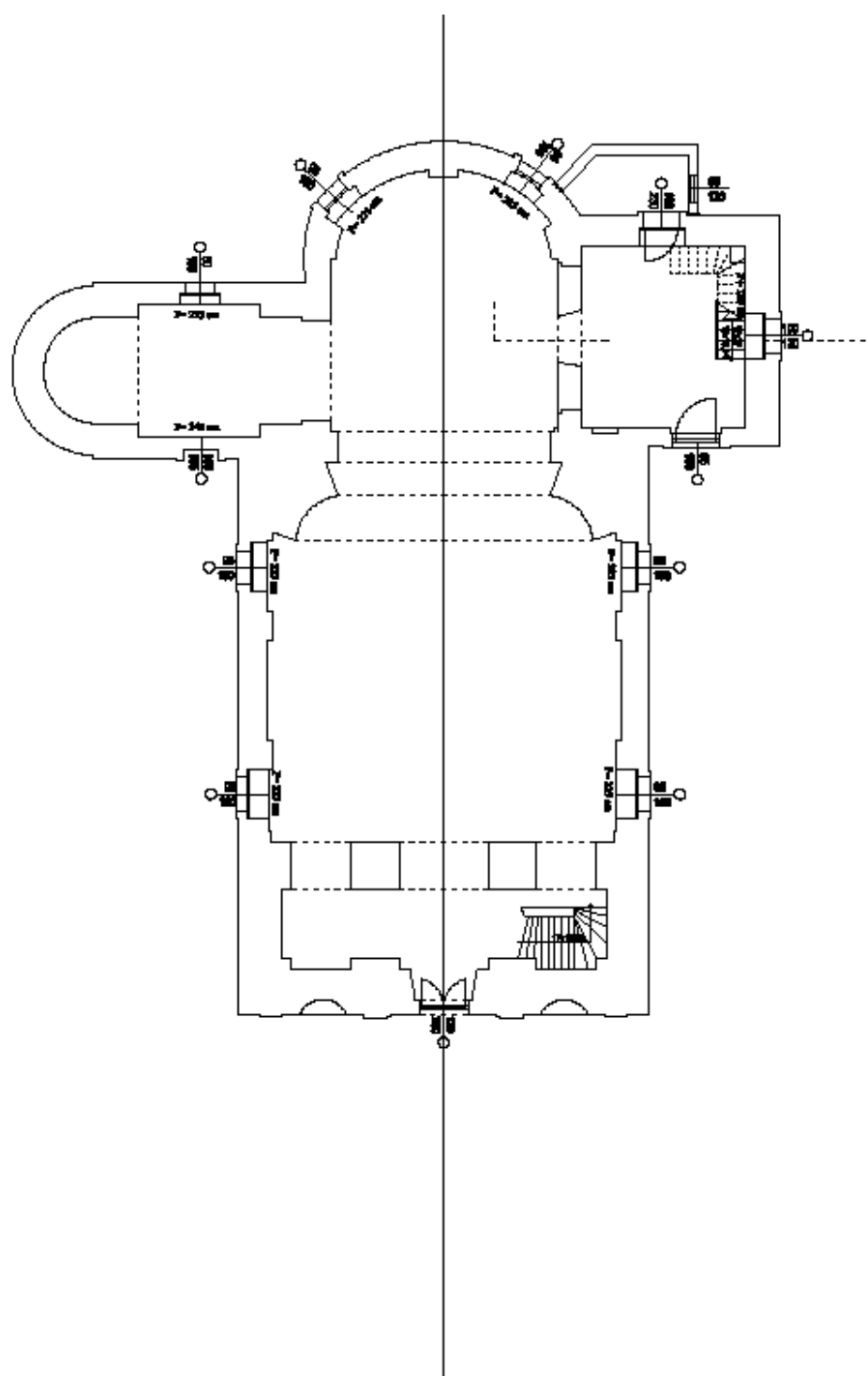
Sl. 2. Smještaj Sibinja i okolnih sela.

<i>Popis župnika i upravitelja župe (11/12.st.-2012.)</i>					
<i>R.br.</i>	<i>Ime i prezime</i>	<i>Vrijeme službe</i>	<i>R.br.</i>	<i>Ime i prezime</i>	<i>Vrijeme službe</i>
?	[nepoznato]	11./12.st.-1659.	11.	Nikola Ergotić	1869./84.
?	[nepoznato]	1659.-1730.	12.	Adolfo Večerin	1884./5.
1.	Dominik Pavlović	1730./35.	13.	Luka Dabić	1885./99.
2.	Franjo od Lašve	1735./52.	14.	Karlo Pavić	1899.-1923.
3.	[nepoznato]	1752./6.	15.	Ante Jurčević	1923./29.
4.	Luka Mikčević	1756./62.	16.	Vinko Čajkovac	1929./37.
5.	[nepoznato]	1762./7.	17.	Mirko Gazivoda	1937./41.
6.	Ivan Jurajić	1767./80.	18.	Zvonimir Krasnik	1941./60.
7.	Ivan Čavčić	1781.-1813.	19.	Ivan Miljan	1961./83.
8.	Antun Gavrančić	1813./53.	20.	Stanislav Haramija	1983.-2008.
9.	Jakob Muravić	1853./68.	21.	Tomislav Vlaović	od 2008.
10.	Nikola Ergotić	1869./84.			

Tablica 5.: Popis župnika i upravitelja župe¹²⁶

Sl. 3. Popis župnika i upravitelja župe Sibirj.

Sl. 4. Tlocrt župne crkve sv. Ivana Krstitelja, Sibinj.

Sl. 5. Pročelje župne crkve u Sibinju

Sl. 6. Pročelje katedrale sv. Terezije, Požega

Sl. 7. Detalj pročelja s glavnim ulazom, Sibinj.

Sl. 8. Sv. Petar

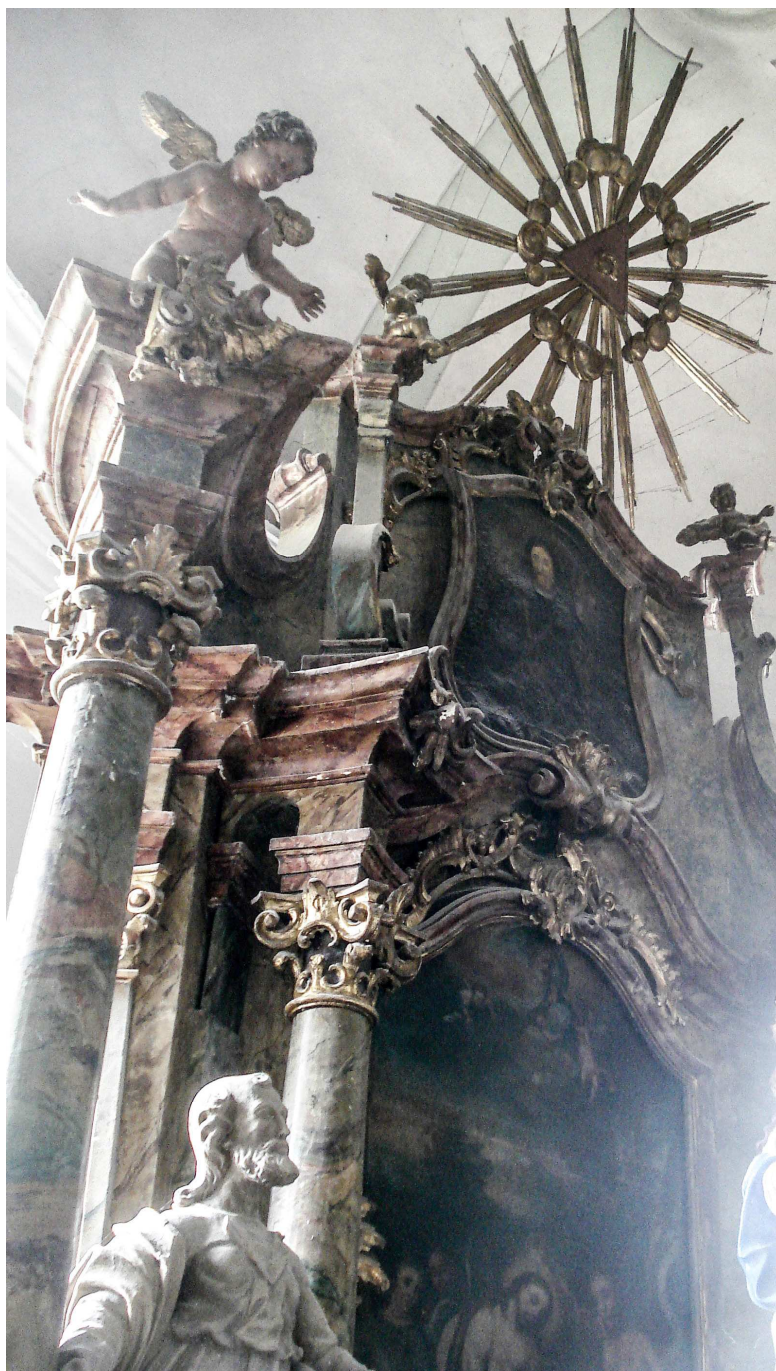

Sl. 9. Sv. Pavao

Sl. 10. Pogled na svetište i glavni oltar župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Sibinju.

Sl. 11. Detalj glavnoga oltara sv. Ivana Krstitelja.

Sl. 12 Oltar sv. Valentina.

Sl. 13. Oltar sv. Antuna Padovanskog.

Sl. 14. Skulpture na oltaru sv. Valentina.

Sl. 15. Skulpture na oltaru sv. Antuna Padovanskog.

Sl. 16. Kip Bezgrješnoga Začeca u kapeli

Blažene Djevice Marije, Sibinj

Sl. 17. Bogorodica od Bezgrješnoga Začeca

(Immaculata) iz franjevačkoga samostana
u Vukovaru

Sl. 18. Plemićki grb Marijana Terzića

Sl. 19. Nadgrobna ploča Marijana Terzića, kapela Blažene Djevice Marije

Sl. 20. Propovjedaonica

Sl. 21. Pogled na glavni brod crkve

Sl. 22. Križni put

Sl. 23. Pjevalište i orgulje

6. POPIS ILUSTRACIJA

1. Karta Hrvatske u XVII. i XVIII. stoljeću. Prikaz vojne Hrvatske. Izvor: <http://www.vrilo-mudrosti.hr/karte/karte-17-18st.htm>
2. Smještaj Sibinja i okolnih sela. Izvor: <http://os-imazuranic-sibinj.skole.hr/skola/lokacija>
3. Popis župnika i upravitelja župe Sibinj. Izvor: Krešimir Škuljević, *Sibinjci i njihova kultura življenja na primjeru prošlosti crkve – Povodom 280. obljetnice od početka gradnje dijela današnje crkve Rođenja sv. Ivana Krstitelja (1732.-2012.)*, Sibinj, Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja, 2012.
4. Tlocrt župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Sibinju. Izvor: Leko – biro d.o.o.
5. Pročelje župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Sibinju. Izvor: Krešimir Škuljević, *Sibinjci i njihova kultura življenja na primjeru prošlosti crkve – Povodom 280. obljetnice od početka gradnje dijela današnje crkve Rođenja sv. Ivana Krstitelja (1732.-2012.)*, Sibinj, Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja, 2012.
6. Pročelje katedrale sv. Terezije u Požegi. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)
7. Detalj pročelja s glavnim ulazom. Crkva sv. Ivana Krstitelja u Sibinju. Snimila: Andrea Čudina (svibanj, 2013.)
8. Sv. Petar, niša na pročelju crkve sv. Ivana Krstitelja u Sibinju. Snimila: Andrea Čudina (svibanj, 2013.)
9. Sv. Pavao, niša na pročelju crkve sv. Ivana Krstitelja u Sibinju. Snimila: Andrea Čudina (svibanj, 2013.)
10. Pogled na svetište i glavni oltar župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Sibinju. Snimila: Andrea Čudina (travanj, 2013.)
11. Detalj glavnoga oltara sv. Ivana Krstitelja u župnoj crkvi u Sibinju. Snimila: Andrea Čudina (travanj, 2013.)
12. Oltar sv. Valentina (bočni lijevi oltar) u župnoj crkvi Sv. Ivana Krstitelja u Sibinju. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)

13. Oltar sv. Antuna Padovanskog (desni bočni oltar) u župnoj crkvi Sv. Ivana Krstitelja u Sibirju. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)
14. Skulpture na oltaru sv. Valentina. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)
15. Skulpture na oltaru sv. Antuna Padovanskog. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)
16. Kip Bezgrješnoga Začeca u kapeli Blažene Djevice Marije. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)
17. Bogorodica od Bezgrješnoga Začeca (Immaculata) iz franjevačkoga samostana u Vukovaru, rad neznana majstora. Izvor: AA.VV., *Umjetnost XVIII. stoljeća u Slavoniji. Slikarstvo, kiparstvo, kovina, tekstil*, Osijek, Galerija likovnih umjetnosti, 1971., str. 61 (katalog, br. 113, ilustracija br. 76)
18. Plemički grb Marijana Terzića iz XVIII. stoljeća u kapeli Blažene Djevice Marije. Izvor: Izvor: Krešimir Škuljević, *Sibirjci i njihova kultura življenja na primjeru prošlosti crkve – Povodom 280. obljetnice od početka gradnje dijela današnje crkve Rođenja sv. Ivana Krstitelja (1732.-2012.)*, Sibirj, Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja, 2012.
19. Nadgrobna ploča Marijana Terzića u kapeli Blažene Djevice Marije. Izvor: Izvor: Krešimir Škuljević, *Sibirjci i njihova kultura življenja na primjeru prošlosti crkve – Povodom 280. obljetnice od početka gradnje dijela današnje crkve Rođenja sv. Ivana Krstitelja (1732.-2012.)*, Sibirj, Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja, 2012.
20. Propovjedaonica. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)
21. Pogled na glavni brod crkve, istočni zid glavnoga broda. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)
22. Križni put, postaje VII – XIV., zapadni zid glavnoga broda. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)
23. Pjevalište i orgulje, začelni zid crkve. Snimila: Andrea Čudina (lipanj, 2013.)

7. POPIS LITERATURE

1. A. B. (= Anđelko Badurina), *Crkveni oci* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
2. A. B. (= Anđelko Badurina), *Križ* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
3. A. B. (= Anđelko Badurina), *Leonard, sveti* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
4. A. B. (= Anđelko Badurina), *Oficij* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
5. A. B. (= Anđelko Badurina), *Oko Božje* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
6. A. B. (= Anđelko Badurina), *Orijentacija* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
7. A. B. (= Anđelko Badurina), *Predela* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
8. A. B. (= Anđelko Badurina), *Propovjedaonica* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
9. A. B. (= Anđelko Badurina), *Retabl* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
10. Arijela Boras, *Josip Muravić – slikar (1868 – 1946)*, Slavonski Brod, Muzej Brodskog Posavlja, 1892
11. E. C. (= dr. Emilijan Cevc), *Valentin, sveti, mučenik* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.

12. Sanja Cvetnić, *Ikonografija i liturgija nakon Tridentskoga sabora*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Drugi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009.
13. Stjepan Ćosić, *Povijest Slavonije na starim kartama*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009.
14. B. F. (= dr. Branko Fučić), *Ana, sveta* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
15. B. F. (= dr. Branko Fučić), *Anđeli* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
16. B. F. (= dr. Branko Fučić), *Bezgrešno začće* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
17. B. F. (= dr. Branko Fučić), *Bogorodica* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
18. B. F. (= dr. Branko Fučić), *Ivan Krstitelj, sveti* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
19. B. F. (= dr. Branko Fučić), *Krštenje Kristovo* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
20. B. F. (= dr. Branko Fučić), *Srce Isusovo i Srce Marijino* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
21. B. F. (= dr. Branko Fučić), *Uskrsnuće Kristovo* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
22. B. F. (= dr. Branko Fučić), *Zaruke Bogorodičine* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.

23. Emerik Gašić, *Kratki povijesni pregled biskupija Bosansko-Đakovačke i Srijemske*, Osijek, Državni arhiv u Osijeku, 2000.
24. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Alba* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
25. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Antun Padovanski* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
26. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Barbara, sveta* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
27. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Grgur I, sveti, papa* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
28. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Katarina Aleksandrijska, sveta i Katarina Sijenska, sveta* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
29. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Nikola, sveti, biskup* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
30. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Oltar i Oltarna slika* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
31. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Pavao Apostol i Pavao Pustinjak, sveti* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
32. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Petar Apostol, sveti* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
33. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Rok, sveti* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.

34. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Svetohranište* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
35. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Tijara* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
36. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Trokut* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
37. M. G. (= dr. Marijan Grgić), *Zastava* u: AA. VV. : *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985.
38. Zlatko Herkov, *Prinosi za poznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu* (I. dio), u: *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. VII., 1974
39. Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: AA.VV., *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, odjel za povijest umjetnosti centra za povijesne znanosti, društvo povijesničara umjetnosti Hrvatske 1982.
40. Katarina Horvat – Levaj, *Barokna sakralna arhitektura – tragom Eugenove crkve*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Drugi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009.
41. Franjo Emanuel Hoško, *Vjerska, prosvjetna i kulturna misija franjevac*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009.
42. *Kanonske Vizitacije knjiga IX. Brodsko područje 1730.-1833.*, uredio i preveo dr. sc. Stjepan Sršan, Osijek, Državni arhiv u Osijeku – Đakovačko-osječka nadbiskupija i metropolija, 2010
43. Mijo Korade, *Vjerska, prosvjetna i kulturna misija isusovaca*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009.
44. Andrija Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, Zagreb, Glas Koncila, 1995.
(*Ustrojstvo zagrebačkog Kaptola*)
45. Mirko Marković, *Slavonija, povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, Zagreb, Golden marketing, 2002.

46. Damir Matanović, *Slavonska vojna krajina i njezini gradovi*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009.
47. Mile Miladinović, *Sibinj i osnovna škola u Sibinju*, Sibinj, Osnovna škola Ivan Mažuranić, 2004.
48. Fedor Moačanin, *Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787.*, u: AA. VV., *Vojna krajina, povijesni pregled – historiografija – rasprave*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber – Centar za povijesne znanosti sveučilišta u Zagrebu, 1984.
49. Nenad Moačanin, *Slavonija i Srijem u razdoblju Osmanske vladavine*, Slavonski Brod, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb, 2001.
50. Christian Norberg – Schulz, *History of World Architecture, Baroque Architecture*, Milano, Electa Architecture, 2003.
51. Pavle Pavličić, *Zemljopis kao sudbina*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009.
52. Krešimir Škuljević, *Sibinjci i njihova kultura življenja na primjeru prošlosti crkve – Povodom 280. obljetnice od početka gradnje dijela današnje crkve Rođenja sv. Ivana Krstitelja (1732.-2012.)*, Sibinj, Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja, 2012.
53. Nela Tarbuk, kat. 802., u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, Vrela europske civilizacije*, katalog izlobe, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske Galerija Klovićevi dvori, 2009.
54. *Umjetnost XVIII. stoljeća u Slavoniji. Slikarstvo, kiparstvo, kovina, tekstil*, Osijek, Galerija likovnih umjetnosti, 1971.
55. Milan Vrbanus, *Novovjekovno plemstvo i vlastelinstva*, u: AA.VV., *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, Prvi svezak, Zagreb, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Galerija Klovićevi dvori, 2009.
56. Andrija Zirdum, *Počeci naselja i stanovništvo Brodskog i Gradiškog kraja 1698.-1991.*, Slavonski Brod, Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2001.